

ISKUSTVA I STAVOVI SPLITSKIH SREDNJOŠKOLACA O NASILJU U ADOLESCENSKIM VEZAMA

Batovanja, Vjekoslava

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:723060>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

ISKUSTVA I STAVOVI SPLITSKIH SREDNJOŠKOLACA O NASILJU U
ADOLESCENTSKIM VEZAMA

VJEKOSLAVA BATOVANJA

Split, 2023.

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

Studij Pedagogije

Kolegij Socijalna pedagogija

**ISKUSTVA I STAVOVI SPLITSKIH SREDNJOŠKOLACA O NASILJU U
ADOLESCENTSKIM VEZAMA**

Student:

Vjekoslava Batovanja

Mentor:

prof. dr. sc. Maja Ljubetić, red.prof. u t.i.

Split, 31.08.2023.

Željela bih izraziti iskrenu zahvalu svima koji su na bilo koji način doprinijeli i podržali moje istraživanje i pisanje diplomskog rada. Posebno želim zahvaliti svojoj mentorici prof. dr. sc. Maji Ljubetić na vremenu, dragocjenim smjernicama, stručnom vođenju i strpljenju tijekom cijelog procesa. Duboku zahvalnost izražavam i prema Filozofskom fakultetu i njegovim djelatnicima koji su tijekom čitavog studiranja zadržali fleksibilan i individualan pristup te mi pružali podršku i pristup vrijednim informacijama.

Također, želim izraziti zahvalnost svim sudionicima istraživanja koji su svoje vrijeme i iskustva podijelili sa mnom, pružajući vrijedne uvide i omogućujući ostvarenje ciljeva ovog istraživanja.

Me gustaría expresar mi más sincero agradecimiento al dr. Marcos Román González, codirector de la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED), por su invaluable liderazgo y orientación durante el proceso de análisis estadístico de los datos. Su experiencia y conocimientos han sido fundamentales para la correcta interpretación y presentación de los resultados en mi trabajo de investigación.

Vaša podrška i suradnja su bili neophodni u ostvarenju ovog diplomskog rada. Hvala vam još jednom na svim vašim naporima i doprinosima!

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Adolescencija – razvoj i obilježja	2
2.1. Traženje uzbuđenja	3
2.2. Emocionalna osjetljivost	4
2.3. Adolescentski narcizam.....	5
2.4. Značajke romantičnih odnosa u adolescenciji.....	6
2.4.1. Intenzitet i usmjerenost kratkotrajnim osjećajima ugone	6
2.4.2. Utjecaj vršnjaka	7
2.4.3. Upotreba tehnologije i mitovi o ljubavi.....	9
2.4.4. Eksperimentiranje: učenje o sebi, drugima i svijetu oko sebe.....	10
2.5. Adolescencija i društvo	10
2.5.1. Diferencijalna socijalizacija: voljeti drugačije.....	10
2.5.2. Antropologija adolescencije.....	12
3. Nasilje u adolescentskim vezama	12
3.1. Podjela oblika nasilja	15
3.2. Model razvoja nasilne veze	18
3.3. Rizični čimbenici nasilja u adolescentskim vezama	19
3.3.1. Individualni čimbenici	19
3.3.2. Interpersonalni čimbenici.....	21
3.3.3. Čimbenici na razini zajednice.....	21
3.4. Zaštitni čimbenici nasilja u adolescentskim vezama.....	22
3.5. Posljedice nasilja u adolescentskim vezama	23
3.6. Teorijski pristupi nasilju u adolescentskim vezama.....	24
3.6.1. Sociokulturne teorije.....	24
3.6.2. Kognitivno-bihevioralne teorije.....	25
3.6.3. Teorije individualnih razlika.....	26

3.6.4. Novije teorije nasilja u partnerskim vezama.....	26
4. Kratki pregled dosadašnjih istraživanja	27
5. Metodologija istraživanja.....	29
5.1. Problem istraživanja.....	29
5.2. Cilj i zadatci istraživanja	30
5.3. Istraživački problemi i hipoteze	30
5.4. Uzorak	31
5.5. Instrument i postupak	31
6. Rezultati	32
7. Rasprava.....	47
7.1. Ograničenja istraživanja i preporuke za daljnja istraživanja.....	53
7.2. Implikacije za praktično djelovanje	55
8. Zaključak.....	57
Literatura.....	60

1. Uvod

Partnersko nasilje, također poznato i kao nasilje u intimnim partnerskim odnosima, odnosi se na bilo koji oblik fizičkog, emocionalnog ili seksualnog nasilja, odnosno bilo kakvu aktivnost koja za cilj ima kontrolu partnera. Ovaj tip nasilja može se javiti između supružnika, partnera, bivših partnera, osoba koje se susreću kontinuirano ili tek jednokratno, a povećana istraživačka djelatnost tijekom posljednjih par desetljeća ukazuje i na sve veću prevalenciju partnerskog nasilja među adolescentima. Prva istraživanja na temu nasilja u adolescentskim vezama provedena su osamdesetih godina prošlog stoljeća nastavno na istraživačke aktivnosti u kontekstu obiteljskog i bračnog nasilja. Dotadašnja romantična i idealizirana slika adolescentskih veza dovedena je u pitanje istraživanjem koje provodi *Makepeace (1981)* koji izvještava o visokoj prevalenciji počinjenog i doživljenog nasilja u romantičnim odnosima mladih. Kasnija istraživanja izvijestila su kako otprilike 30% mladih doživi, a isto toliko i počini nasilje u romantičnom odnosu te da je uzajamno nasilje najučestaliji obrazac nasilja u romantičnoj vezi mladih što je zanimljiv podatak s obzirom na veću prevalenciju nasilja nad ženama u romantičnim vezama odraslih (O'Keefe, Brockpoop i Chew 1986; Cunardi, Caetano i Schafer, 2002; Straus, 2008). Nacionalna istraživanja upućuju na slične rezultate i sugeriraju kako mladi često pribjegavaju nasilnom ponašanju kao načinu rješavanja sukoba (Pećnik, 1990; Bijelić, 2004; Hodžić, 2007; Ajduković i Ručević, 2009). Nasilje u romantičnim vezama mladih predstavlja ozbiljan problem s dugoročnim i štetnim posljedicama, kako za individualca, tako i za njegove buduće partnere, ali i njihovu širu okolinu. Mladi koji su (bili) izloženi nasilju, često pate od posljedica po psihičko i fizičko zdravlje, ali imaju i prepreke pri izgradnji zdravih odnosa i razvoju povjerenja prema budućim partnerima. Stoga, prevencija nasilja je u romantičnim odnosima mladih izuzetno važna za siguran i zdrav razvoj mladih. Edukacija o zdravim vezama, razumijevanje znakova nasilja, poticanje otvorene i asertivne komunikacije te podrška žrtvama ključni su koraci u borbi protiv nasilja i stvaranju mreže socijalne podrške za mlade i njihove romantične veze. Unatoč postojećim istraživanjima o nasilju u adolescentskim vezama, nijedno istraživanje nije usredotočeno na iskustva i stavove splitskih srednjoškolaca o ovoj temi pa je stoga osnovni cilj ovog istraživanja djelovati lokalno i pružiti javnosti širu sliku o nasilju u adolescentskim vezama u Splitu. Razumijevanje perspektive i iskustava srednjoškolaca mogu pružiti važne uvide za prevenciju nasilja u adolescentskim vezama, ali i poboljšati kvalitetu partnerskih odnosa ove populacije.

2. Adolescencija – razvoj i obilježja

Adolescencija je period između djetinjstva i odrasle dobi obilježen intenzivnim psihičkim, fizičkim, intelektualnim i moralnim razvojem (Sousa, 1999; Spear, 2013). Sam termin dolazi od latinske riječi "adolescere", što znači "odrasti", "postati zreo", "sazrijevati" (Divković, 2006). Općenito gledano, adolescentom se smatra osoba između 12. i 18. godine, odnosno između pojave znakova puberteta i legalne punoljetnosti koja je u mnogim zemljama ključna odrednica odraslosti (Jaworska i MacQueen, 2015). Različite znanstvene discipline drugačije određuju dobnu skupinu adolescenata. Osim toga, svaka kultura za sebe određuje one karakteristike po kojima se mlada osoba počinje smatrati odraslom. Većina definicija period adolescencije smješta između pojave prvih bioloških promjena u pubertetu i postizanja autonomije, neovisnosti ili zrelosti, karakteristika koje ipak ne definiraju jasnu dobnu granicu. Primjerice, u Sjedinjenim Američkim Državama adolescencija počinje između 11. i 13. godine, a traje do 18., odnosno 19. godine iako se te osobe i dalje legalno ne mogu upuštati u određena ponašanja (kupnja alkohola, najam automobila, kockanje, izlazak u noćne klubove) do navršene 21. godine. S druge strane, Vagi, Rothman, Latzman, Teten Tharp, Hall i Breiding (2013) i Galván (2017) adolescencijom smatraju period između 10. i 24. godine zbog neurobioloških promjena koje se događaju upravo u tom periodu.

Različiti autori, kao što su Rousseau (1762) ili Darwin (1877), bavili su se adolescencijom iz perspektive fiziologije, filozofije, morala i/ili religije, no Hall (1904) prvi sustavno prilazi ovom razvojnem periodu te izvodi zaključke s obzirom na uočene fizičke, psihičke i socijalne promjene. Zbog toga se u literaturi često naziva i ocem adolescencije koju opisuje kao period "bure i stresa" preuzevši izraz od njemačkog pokreta *Sturm und Drang*. "Bura" se u ovom slučaju odnosi na smanjenu razinu samokontrole adolescenata, dok "stres" predstavlja povećanu emocionalnu osjetljivost pojedinca. Prema Hall (1904), tri ključna koncepta ističu se za vrijeme adolescencije: sukob s roditeljima, promjena raspoloženja i pojava rizičnih ponašanja. Nedugo zatim, Freud (1905, prema Diem-Wille, 2020) počinje opširnije pisati o adolescenciji, i dalje u kontekstu cjeloživotnog razvoja i seksualnosti, tvrdeći kako je adolescencija period "hvatanja u koštac" s akumuliranim seksualnim fantazijama i pogledima društva na iste. Prema Galván (2017) jedna od temeljnih funkcija adolescencije, ne samo kod ljudi, već i kod drugih vrsta, jest prelazak iz ovisnosti do relativne neovisnosti o skrbniku. S obzirom na sve promjene i razvojne zadatke koje ovaj period nosi, adolescenti se udaljavaju od roditeljskog autoriteta, okreću vršnjacima i ljubavnim vezama, postaju samosvjesni,

sposobni razumijevati apstraktne pojmove, planirati budućnost i postavljati dugoročne ciljeve te su više zainteresirani za nove ideje i osobe koje ih promoviraju. Prema Eriksonovoj teoriji psihosocijalnog razvoja (Erikson, 1950) osoba prolazi kroz osam razvojnih faza, a uspješno savladavanje razvojnog zadatka svake faze donosi osjećaj kompetentnosti i osnažuje osobu za prelazak u sljedeću. Za razliku od Freuda koji razvoj individue promatra kroz prizmu seksualnosti, Erikson opisuje utjecaj socijalnih interakcija na cjeloživotni razvoj osobe. Prema Erikson (1950), adolescencija je peta faza koja se odvija između 12. i 18. godine, a obilježena je konfliktom između identiteta i uloge. Temeljni zadatak ove faze jest razvoj osjećaja vlastitog identiteta koji će postati temeljem razvoja u narednim fazama što adolescent čini intenzivnim istraživanjem vlastitih stavova, vrijednosti i ciljeva i to pretežito u socijalnom krugu vršnjaka. Uspješno obavljen razvojni zadatak vodi do povjerenja u samog sebe i osjećaja samousmjerenosti, dok neuspješno obavljanje izaziva zbunjenost vlastitom ulogom u društvu i slab osjećaj „sebstva“. Prema Erikson (1950), razvojni period adolescencije obilježen je, između ostalog i novim razvojnim ciljem - uspostavljanje intimnog odnosa s ljubavnim partnerom. Uspješna realizacija istog vodi do drugog razvojnog cilja i odrasloj dobi, a to je osnivanje obitelji. Osim toga, upravo se u adolescenciji postavljaju temelji seksualnog identiteta pa iskustva ove faze utječu na partnerske odnose onih narednih. Želeći uspostaviti intiman odnos, adolescent treba balansirati između privrženosti, intimnosti i strasti, kategorija u kojima uglavnom nema dovoljno iskustva (Sternberg, 1988 prema Trbojević, 2016). Ovi izazovi zahtijevaju aktivaciju i razvoj adaptivnih mehanizama prevladavanja stresa i rješavanja konflikata kako ne bi došlo do neželjenih ponašanja u partnerskom odnosu. Osim toga, shvaćanje i bivanje u romantičnom odnosu uvjetovano je i iskustvima u obitelji te slikom seksualnosti koju adolescenti prihvaćaju iz društvenog i kulturnog okruženja. Kako je adolescencija period stupanja u prve seksualne odnose, posebnu pozornost, kako u znanosti, tako i u praksi, potrebno je posvetiti spolno rizičnim ponašanjima. Radi se o aktivnostima koje povećavaju rizik do neželjenih trudnoća, zaraze i prijenosa spolnih bolesti te seksualne viktimizacije (učestalo mijenjanje seksualnih partnera, nezaštićen spolni odnos i sl.). Seksualna viktimizacija podrazumijeva seksualna iskustva pod prijetnjom i/ili ucjenom (Lacković-Grgin, 2005 prema Trbojević, 2016).

2.1. Traženje uzbuđenja

Jedna od značajki adolescencije jest upuštanje u aktivnosti koje uključuju preuzimanje rizika, a koje je moguće odrediti kao svjesno ili nesvjesno kontrolirana ponašanja s percipiranom neizvjesnošću ishoda. Prema Steinberg (2008), potreba za upuštanjem u takve

aktivnosti rezultat je interakcije dvaju neurobioloških sustava, odnosno centara u mozgu koje autor naziva "socioemocionalnim" limbičkim sustavom i "kognitivnim" sustavom u prefrontalnom korteksu. Pojačana aktivnost socioemocionalnog sustava dovodi do povećanja potreba za senzacijama i donošenjem rizičnih odluka nadmašujući pritom razvoj i aktivnost kognitivnog sustava. Upravo opisani jaz između dvaju sustava dovodi do povišene sklonosti rizičnim ponašanjima kod adolescenata (Steinberg, 2010). Traženje uzbuđenja (eng. *sensation seeking*) Zuckerman (1994 prema: Župan, 2021, str. 6) opisuje kao „potrebu za različitim, novim i kompleksnim senzacijama i iskustvima kao i prihvaćanje fizičkih, legalnih, financijskih i socijalnih rizika“ koje isto donosi. Osim toga, autor opisane pojavu svodi na četiri ključna čimbenika: traženje uzbuđenja i avanture, traženje iskustava, dezinhibicija i netolerancija na dosadu. Prva dva čimbenika odnose se na potrebe za sudjelovanje u fizičkim aktivnostima i stimulacijom putem primjerice putovanja, glazbe ili umjetnosti, dok se dezinhibicijom definira hedonistički način života koji nerijetko uključuje kockanje, kratkotrajne seksualne veze i sl. Konačno, netolerancija na dosadu podrazumijeva otpor ponavljajućim aktivnostima i rutini (Župan, 2021). Ključan čimbenik upuštanja u takva ponašanja jest percepcija vlastite kontrole nad situacijom što je posebno zanimljivo adolescentima s obzirom na njihovu potrebu odvajanja od roditeljskog autoriteta i ostvarenje neovisnosti (Trimpop, 1994). "Izlazak iz gnijezda" motiviran je snažnim nagonom za istraživanje novih mogućnosti (za preživljavanje) i potrebom za izlaganjem stimulansima izvan poznatog okruženja. Evolucijski gledano, potreba adolescenata za upuštanjem u aktivnosti visokog rizika kao glavnu zadaću ima osposobiti mladu osobu za samostalan život. Pogrešno kanalizirana potreba nerijetko dovodi do rizičnih ponašanja kao što su spolno rizična ponašanja, konzumacija opijata, kockanje, neoprezna vožnja i sl. (Kelley, Schochet i Landry, 2006).

2.2. Emocionalna osjetljivost

Opisana interakcija "socioemocionalnog" i "kognitivnog" centra u mozgu (Steinberg, 2008) koja utječe na traženje uzbuđenja jedan je od razloga naglim i učestalim emocionalnim reakcijama u adolescenciji kao i teškoćama pri regulaciji istih. Adolescent će tako osjetiti intenzivne i kratkotrajne emocije koje variraju od uzbuđenja i zadovoljstva do tuge, ljutnje i nervoze, a izrazit će ih vikanjem, plakanjem ili pak povlačenjem. Istraživanja (Larson, Moneta, Richards i Wilson, 2002; Silk, Steinberg i Morris, 2003; Steinberg, 2010; Crone i Dahl, 2012) pokazuju kako emocionalna reaktivnost može imati pozitivne, ali i negativne učinke na ponašanje i mentalno zdravlje. Drugim riječima, opisana pojava može adolescenta činiti

empatičnijim i osjetljivijim na potrebe drugih što doprinosi jačem osjećaju društvene kohezije i interpersonalne povezanosti. S druge strane, emocionalna reaktivnost otežava nošenje sa stresom i anksioznošću, ali i pospješuje impulzivno donošenje odluka koje također doprinosi riziku od upuštanja u rizična ponašanja.

2.3. Adolescentski narcizam

Još jedna adolescentska značajka, koja doprinosi uvjerenjima kao što su "neželjena trudnoća ne može se dogoditi baš meni", jest adolescentski narcizam. Naime, dječje samopoimanje obično je derivirano iz roditeljske koncepcije o njima. Tijekom adolescencije dolazi do pokušaja kreiranja vlastite slike o sebi, neovisne o roditeljskom čimbeniku (Josselson, 1980, prema Lapsley i Rice, 1988). Narcizam u adolescenciji prema psihoanalitičarima smatra se adaptivnim mehanizmom koji adolescentima pomaže pri separaciji od roditelja, odnosno individuaciji¹. Drugim riječima, radi se o kompenzacijskom elementu koji aktivira osjećaj svemoći i povećanog samopoštovanja kako bi se mlada osoba jednostavnije nosila sa separacijskom anksioznošću, depresivnim raspoloženjima te osjećajima praznine i zbunjenosti (Sarnoff, 1987). Zamjećujemo, dakle, kako se opisani osjećaj superiornosti pojavljuje upravo zbog adolescentove ranjivosti. Slično tome, Blos (1962) sugerira kako adolescentova povećana svijest o vlastitom "unutarnjem svijetu" dovodi do osjećaja jedinstvenosti, neuništivosti i samodostatnosti. Autor također navodi kako takva narcistička ideja ima tendenciju narušavanja prosuđivanja kod adolescenta pa je stoga problematičan aspekt razvoja ega, usprkos njegovim obrambenim kvalitetama. Kao što Lapsley i Rice (1988) te Bleiberg (1994) navode, primjećujemo da se adolescentski narcizam ipak razlikuje od onog kliničkog i to upravo po tome što je prirodan rezultat procesa individuacije. Želimo li promotriti u kakvom je odnosu opisana pojava s okolinom mlade osobe, zamjećujemo kako njezina usmjerenost na održavanje vlastite dobrobiti otežava prepoznavanje misli, osjećaja i potreba drugih ljudi. Zbog toga se njezine odluke pretežito temelje na vlastitim željama i potrebama vjerujući kako su one superiornije u odnosu na druge zbog čega često dolazi do konflikta u odnosima.

¹ Prema Jungu (1967), individuacija je proces psihološkog razvoja prema cjelovitoj osobnosti putem oslobađanja od persone (vlastite društvene uloge) i integracije svjesnih i nesvjesnih aspekata psihe kao što su sjena (potisnuta sjećanja i iskustva koja odbijamo prihvatiti), anima/animus (ženski ili muški aspekt psihe), jastvo (nadosobni centar psihe ili „pravo ja“). U procesu individuacije, pojedinac postaje samosvjestan i stječe bolje razumijevanje vlastite osobe, umjesto da se jednostavno poistovjećuje sa svojom društvenom ulogom. (vidi i: Sharp, 1991; Kazimić, 2019).

2.4. Značajke romantičnih odnosa u adolescenciji

Adolescentske veze heterogena su kategorija uzme li se u obzir stupanj intimnosti, očekivane uloge, trajanje i pripisana značenja. "Hodanje", "ozbiljna veza", "spoj" ili "izlazak" neke su od aktivnosti adolescenata koje oslikavaju šire područje od onog tradicionalnog "stalni dečko/stalna djevojka". Iako po mnogočemu slične, adolescentske veze od veza odraslih razlikuju se po izostanku zajedničkog stanovanja, bračnih odnosa i prisutnosti drugih članova zajednice/obitelji. Mladi se također susreću kontinuirano i planirano ili pak, samo "za jednu noć". Sve radnje i ponašajni oblici mogu i ne moraju uključivati seksualnu aktivnost. Konačno, mladi često veze mogu smatrati vrlo značajnima, čak i ako su se odvile u kratkom vremenskom periodu, pa zbog toga, između ostalog, doživljavaju teškoće pri napuštanju nasilnog partnera (Hodžić, 2007). Sadržaj koji slijedi odnosi se na neke od najčešćih karakteristika romantičnih odnosa u adolescenciji no, važno je napomenuti da one nisu prisutne kod svih adolescenata. Sigurno okruženje, podrška obitelji i ostalih dionika ekosustava adolescenta te otvoreno i ispravno informiranje ključni su čimbenici kompetentnog nošenja adolescenta s novim razvojnim zadacima i ulogama.

2.4.1. Intenzitet i usmjerenost kratkotrajnim osjećajima ugone

Sternberg (1986) navodi kako se interpersonalni odnosi sastoje se od tri komponente: intimnosti, strasti i predanosti (eng. *intimacy, passion and commitment*). Intimnost, emocionalni aspekt odnosa, predstavlja stanje bliskosti i povezanosti što izaziva osjećaj povjerenja, podrške i međusobnog razumijevanja te želju za dijeljenjem iskustava i očuvanjem dobrobiti partnera. Strast, motivacijski aspekt, obuhvaća nagone koji vode prema fizičkoj privlačnosti i aktivnostima seksualne prirode te osobu postavlja u stanje intenzivne želje/požude. Konačno, predanost, kognitivni aspekt, predstavlja partnerovu odluku, privrženost ili namjeru za dugoročnim ostankom i održavanjem ljubavnog odnosa. S obzirom na prisutnost i intenzitet pojedinih komponenata, Sternberg definira osam tipova interpersonalnih odnosa. Deverich (2009), interpretirajući Sternberga u kontekstu adolescencije, zaključuje kako se adolescentski odnosi uglavnom sastoje od intenzivnog osjećaja strasti, dok je intimnost samo povremeno prisutna, a komponenta predanosti izostaje što Sternberg naziva zaljubljenošću (eng. *infatuation*). Opisani omjer komponenti Deverich (2009) pripisuje, između ostalog, adolescentskom neuralnom razvoju i formaciji identiteta (Galván, Hare, Parra, Penn, Voss, Glover i Casey, 2006; Casey, Getz i Galván, 2007, prema Deverich, 2009). Naime, pojačana aktivnost prethodno opisanog "socioemocionalnog",

limbičkog dijela mozga (Steinberg, 2010) u kombinaciji sa slabijom aktivnošću "kognitivnog" dijela, odnosno prefrontalnog korteksa, navodi adolescente na upuštanje u intenzivne odnose koji donose neposrednu nagradu i stimuliraju centre za motivaciju. Potreba za neposrednim i trenutnim iskustvom tako isključuje mogućnost dugoročnog planiranja i privrženosti što dovodi do prisutnosti strasti i odsustva predanosti. Ista autorica navodi kako se intimnost uspostavlja s obzirom na stabilnost individualnog identiteta partnera (Duvall, 1964, prema Deverich, 2009). Drugim riječima, osoba koja ne prepoznaje značajke vlastite prirode, već sebe definira u odnosu na partnera, ima manju šansu za razvoj intimnog, sigurnog i stabilnog odnosa. Sve navedeno upućuje nas na zaključak kako su visoki emocionalni intenzitet i kratko trajanje neke od temeljnih značajki adolescentskih veza.

2.4.2. Utjecaj vršnjaka

Kako su romantični odnosi i seksualna ponašanja inherentno socijalne aktivnosti, važno je razumjeti da su partneri, posebno u adolescenciji, pod utjecajem okoline. Štoviše, utjecaj vršnjaka, kako je prethodno spomenuto, značajno je viši upravo u ovoj razvojnoj fazi u odnosu na ostale (Erikson, 1950). Brown, Bakken, Ameringer i Mahon (2008), razvijaju konceptualni model vršnjačkog utjecaja kako bi objasnili njegovu kompleksnost i multidimenzionalnost. Naime, adolescenti se susreću s ponašanjima i/ili stavovima svojih vršnjaka s kojima ulaze u interakcije (odbijajući ih ili prihvaćajući), a njihova reakcija postaje sadržajem vršnjačkog utjecaja s kojim drugi adolescenti ulaze u interakcije. Vidljivo je kako je riječ o petlji podražaja, utjecaja i povratne informacije gdje povratna informacija postaje podražajem narednom primatelju. Niz individualnih i kontekstualnih čimbenika omogućuje ovaj ciklički model sagledavati linearno. Naime, nekoliko istraživanja izvještava o izrazito visokoj razini otvorenosti vršnjačkom utjecaju kod pojedinih adolescenata što autori nazivaju "ekstremnom orijentacijom vršnjacima" (Fuligni, Eccles, Barber i Clemens, 2001, Goldstein, Davis-Kean i Eccles, 2005; Keisner, Cadinu, Poulin i Bucci, 2002, prema Brown i sur., 2008). S druge strane, aktiviranje i intenzitet utjecaja ovise i o percipiranoj važnosti onoga koji utječe. Drugim riječima, veća je šansa da će vršnjački susret postati vršnjačkim utjecajem ako primatelj smatra da je onaj koji iskazuje određena ponašanja i/ili stavove vrijedan njegove pozornosti. Osim navedenih individualnih čimbenika (otvorenost utjecaju, percipirana važnost onoga koji utječe), proces je određen i percepcijom primatelja utjecaja od strane okoline (koja postaje primatelj njegove reakcije) te sposobnosti/prilici primatelja da reagira na podražaj onoga koji utječe. Jedan od najčešćih oblika vršnjačkog utjecaja, kako navode Bandura i Walters (1963, prema Brown i sur., 2008), jest prikaz određenog ponašanja i/ili stava kao željenog što potiče

ostale na modeliranje istog. Osim utvrđivanja društvenih normi grupe, motivator za utjecanje na druge može biti i poboljšanje vlastite pozicije na hijerarhijskoj ljestvici. Sukladno tome, kako navode Suleiman i Deardorff (2015), vršnjaci su ti koji utvrđuju norme i očekivanja pa adolescenti često osjećaju pritisak pri formiranju romantičnih odnosa. Utvrđeno je kako 42% seksualno neaktivnih adolescenata izvješćuje o osjećaju pritiska za upuštanje u seksualne aktivnosti od strane romantičnih partnera ili vršnjaka (Potard, Courtois i Rusch, 2008 prema: Suleiman i Deardorff, 2015). Bivanje u vezi može se smatrati pokazateljem društvenog statusa, izrazito bitnog čimbenika u kontekstu društvenog odobravanja. Utjecaj se može ostvarivati potkrepljivanjem ponašanja/stavova (npr. slaganjem s permisivnim stavovima vršnjaka prema partnerskom nasilju) ili kreiranjem situacija u kojima su adolescenti skloniji utjecaju (npr. organiziranje zabava na kojima pojedinac ima veću tendenciju upuštanja u rizična ponašanja). McIntosh, MacDonald i McKeganey (2003, prema Brown i sur., 2008) navode kako se adolescenti upuštaju u pojedine aktivnosti ne zbog neposrednog i invazivnog vršnjačkog utjecaja (npr. nagovaranja) kojeg nazivaju vršnjačkim pritiskom, već i zbog anticipiranja reakcije okoline. Uzevši za primjer javno iskazivanje privrženosti romantičnom partneru, zaključuje se kako isto može biti pod utjecajem očekivane reakcije okoline. Vršnjački utjecaj koji uključuje seksualne aktivnosti često je pod utjecajem stavova i povijesti romantičnih i seksualnih odnosa pojedinca. Osim toga, romantični odnosi u adolescenciji (uglavnom) su odnosi između vršnjaka pa su i romantični partneri izvori utjecaja. Suleiman i Deardorff (2015) izvještavaju kako 60% adolescenata ima iskustvo negativnog utjecaja od strane romantičnog partnera, dok njih 45% navodi kako su svoj prvi romantični odnos započeli iz straha od povrede osjećaja partnera. Također, 33% djevojaka opisalo je kako su se upuštale u romantična i seksualna ponašanja motivirane željom za zadovoljenjem partnera očekujući višu razinu intimnosti i emocionalne sigurnosti u odnosu. Upravo navedeno u skladu je s rezultatima istraživanja iz područja romantičnih odnosa odraslih koji navode kako je ženska populacija sklonija upuštanju u neželjena romantična i seksualna ponašanja kako bi održala interes partnera (Higgins i Hirsch, 2008, prema Suleiman i Deardorff, 2015). Nadalje, 44% mladića izvijestilo je o potrebi očuvanja dobrobiti partnera jer smatraju kako jednostavnije štite vlastite osjećaje no što to čine njihovi partneri. Konačno, 32% mladića ostalo je u romantičnom odnosu nakon pokušaja prekida kako bi umanjili neugodne osjećaje koje su doživljavali njihovi partneri.

Iako se vršnjački utjecaj često smatra negativnom pojavom koja za cilj ima nametanje neželjenih ponašanja i/ili stavova pojedincu ili grupi, važno je napomenuti kako isti može biti

i konstruktivan. Naime, adolescenti su skloniji obratiti se prijateljima nego li odraslima u slučaju doživljavanja nasilja u vezi (Hodžić, 2007). U takvim slučajevima, upravo su vršnjaci ti koji ohrabruju i osnažuju adolescenta za promjenu i dokidanje disfunkcionalnog odnosa.

2.4.3. Upotreba tehnologije i mitovi o ljubavi

Široka rasprostranjenost digitalnih sredstava komunikacije među adolescentima može imati pozitivne, ali i negativne učinke u kontekstu romantičnih veza. U nacionalnom istraživanju u Sjedinjenim Američkim Državama (Vogels, Gelles-Watnick i Massarat, 2022), 95% adolescenata izvijestilo je kako ima pristup pametnim telefonima, dok njih 46% navodi kako internet koristi "gotovo stalno". Slični rezultati dobiveni su i na uzorku europskih adolescenata (Smahel, Machackova, Mascheroni, Dedkova, Staksrud, Livingstone i Hasebrink, 2020). Prema Tienda, Goldberg i Westreich (2022), 15% adolescentskih romantičnih odnosa započinje upravo u online prostoru. Važno je razumjeti kako online platforme pospješuju razvoj i održavanje adolescentskih ljubavnih veza, utječu na razvoj interpersonalnih kompetencija, ali i otvaraju prostor prakticiranju uznemiravajućeg i kontrolirajućeg ponašanja prema partneru. Nesi, Widman, Choukas-Bradley i Prinstein (2017) izvještavaju o nižoj razini nekih interpersonalnih kompetencija (asertivnost, razrješenje konflikta) kod adolescenata koji s partnerima komuniciraju u većoj mjeri putem digitalnih sredstava komunikacije nego uživo ili putem telefonskih razgovora. Ipak, niža razina spomenutih kompetencija ne predviđa učestaliju komunikaciju putem društvenih mreža i ostalih internetskih platformi. S druge strane, spomenuta sredstva komunikacije brišu granice privatnog prostora i olakšavaju pristup nasilnog partnera žrtvi. Naime, internetsko nasilje u vezi odvija se, između ostalog, putem neželjenih poziva i/ili poruka, praćenjem kretanja putem dijeljenja lokacije ili prijetnji i ponižavanja o čemu detaljnije izvještavaju naredni dijelovi ovog rada. Konačno, važno je napomenuti kako virtualni prostor obiluje uzorima i modelima ponašanja u vezi koji, kako adolescenti navode, mogu biti pozitivni, ali uglavnom izazivaju nerealna i romantizirana očekivanja ("živjeli su sretno do kraja života"), kako izvješćuju Vaterlaus, Tulane, Porter i Beckert (2018, str. 8). Drugim riječima, internetski sadržaji često promoviraju adolescentske romantične veze čineći tako pritisak na adolescente, a adolescenti modeliraju ponašanje koje vide pod pretpostavkom da "to tako treba biti" (Vaterlaus i sur. 2018, str. 9). Očekivanja koja mladi razvijaju, sudionici ovog istraživanja opisali su kao "nerealna, iskrivljena i idealistička" (ibid.). Neki od mitova o ljubavi koji se razvijaju na temelju istog, kako navode Rodríguez-Castro, Lameiras-Fernández, Carrera-Fernández i Vallejo-Medina (2013, prema Cava, Buelga, Carrascosa i Ortega-Barón, 2020, str. 3) su: "ljubav pobjeđuje sve teškoće, ljubav je patnja i

mora boljeti, ljubomora je znak ljubavi, sretan život ne postoji bez romantične ljubavi, romantična ljubav je osnova svih brakova, postoji samo jedna srodna duša i ona je naša jedina prava ljubav". Vaterlaus i sur. (2018), također izvještavaju o upotrebi internetskog sadržaja u svrhu propitkivanja i formiranja seksualnog identiteta adolescenata. Prema Adarsh i Sahoo (2023), adolescenti koji su putem interneta izloženi seksualno eksplicitnom sadržaju skloniji su prihvaćanju promiskuitetnih stavova i upuštanju u rizične seksualne aktivnosti. Autori također sugeriraju da su upravo mladi najčešći korisnici pornografije te da rijetko kritički pristupaju prezentiranom usvajajući uvjerenja kao što su "seks je glamurozan, ugodan i bez rizika, a povremeni seksualni susreti dio su svakodnevice" (Adarsh i Sahoo, 2023, str. 36).

2.4.4. Eksperimentiranje: učenje o sebi, drugima i svijetu oko sebe

Adolescentske veze uključuju eksperimentiranje s različitim aspektima identiteta kao što su seksualna orijentacija, rodno izražavanje i osobne vrijednosti. Mlada osoba uči se nositi sa spektrom novih emocija otkrivajući i stvarajući dijelove vlastitog identiteta te istražujući vlastite želje i potrebe. Sve navedeno primjećuje i kod svog partnera/partnerice imajući na umu pitanje njihove kompatibilnosti. Drugim riječima, ljubavni odnosi kontekst su u kojemu (mladi) ljudi razvijaju vlastite interpersonalne vještine. Connolly i McIsaac (2011, prema Nesi i sur., 2017), posebno se osvrću na veze kao okruženje u kojemu se mladići uče razrješenju konfliktnih situacija putem kompromisa što nije karakteristično u krugu njihovih istospolnih prijateljstava. Razumijevanje (vlastite) seksualnosti i učenje o tijelu također se odvija u romantičnim odnosima adolescenata putem eksperimentiranja s aktivnostima seksualne prirode. Učenje o tijelu i identitetu u vezi često uključuje razvoj komunikacije i utvrđivanje granica unutar kojih se osoba osjeća sigurno što doprinosi osjećaju povjerenja i intimnosti između partnera.

2.5. Adolescencija i društvo

2.5.1. Diferencijalna socijalizacija: voljeti drugačije

Naslijeđe ili okolina? Mnoge osobne karakteristike odraz su socijalizacije - cjeloživotnog procesa u kojem individualac, putem interakcije s ostalim društvenim akterima, uči i internalizira društvene norme, stavove i ponašanja karakteristična za određenu kulturu. Tim procesom pojedincima se pripisuju društvene uloge i očekivanja što doprinosi stabilnosti ukupne strukture društva. Kada osoba ne slijedi utvrđene obrasce ponašanja, naziva se socijalno devijantnom. Prema teoriji diferencijalne socijalizacije, individualci u procesu

inicijacije u društveni život, pod utjecajem agenata socijalizacije, stječu diferencirane rodne identitete kojima su pripisani različiti kognitivni stilovi, stavovi i modeli ponašanja, ali i različiti moralni sustavi (Walker i Barton, 1983, prema Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013). Navedena teorija podrazumijeva društveni pogled na dječake i djevojčice kao kategorije drugačije po svojoj prirodi pa su im, shodno tome, pripisane različite društvene uloge. Obitelj, obrazovni sustav, mediji, jezik ili vjera skloni su muškarce tradicionalno povezivati s moći, racionalnošću i aspektima društvenog života, dok se žena povezuje s pasivnošću, ovisnošću i aspektima privatnog života (Alcántara, 2002; Pastor, 1996; Rebollo, 2010, prema Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013). Štoviše, diferencijalna socijalizacija utječe na (gotovo) sve aspekte ljudskog razmišljanja, osjećanja i ponašanja, uključujući i ljubavne odnose. Iako zapadno društvo posljednjih nekoliko desetljeća doživljava promjene, globalno i dalje prevladava uvjerenje kako je dio "ženskog životnog projekta" zaljubljenost, veza, brak i briga za drugoga, dok u životima muškaraca primat ima društveno priznanje (Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013, str. 108). U kontekstu (adolescentskih) ljubavnih odnosa, tradicionalne rodne smjernice navode djevojke na idealizaciju ljubavi, bezuvjetnu predanost odnosu, samoodricanje i žrtvovanje u svrhu zadovoljena partnera te osjećanje intenzivne želje za očuvanjem odnosa. S druge strane, mladići pokazuju znatno manju sklonost samoodricanju i predanosti te višu razinu emocionalne obuzdanosti (Marimón, González i Ros, 2007, prema Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013). Nastavno na prethodnu misao, Rivière (2009, prema Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013) navodi kako diferencijalna socijalizacija otežava muškarcima izražavanje osjećaja, pogotovo onih koji mogu indicirati slabost, među kojima je i ljubav. U tom slučaju ljubav će biti nešto što oni kontroliraju, dok je u slučaju žena ljubav onaj osjećaj koji preplavljuje i nagoni na odricanje od vlastitih želja i potreba. Upravo iz tog razloga, muškarci neće snažno povezivati osobni neuspjeh s izostankom ljubavi kao što je to slučaj sa ženama. Nadalje, Perry i Pauletti (2011, prema Suleiman i Deardorff, 2015), navode kako muškarci imaju jače definiran rodni identitet od žena te su skloni izbjegavajućim i odbijajućim (eng. *avoidant and dismissive*) modelima ponašanja u odnosima općenito. U kontekstu romantičnih i seksualnih veza, ti modeli mogu učiniti mladića manje svjesnim interpersonalne dinamike s partnerom. Zbog teškoća pri formiranju intimnog odnosa, mladići će imati manje definirana očekivanja vezana za monogamiju što utječe na pojavu rizičnih ponašanja u kontekstu očuvanja odnosa (Baumann i Berman, 2005, prema Suleiman i Deardorff, 2015). Opisane posljedice diferencijalne socijalizacije također mogu pridonijeti tome da mladići imaju češće spolne odnose od djevojaka (Petersen i Hyde, 2010, prema Suleiman i Deardorff, 2015). Sve navedeno može imati značajan učinak na percepciju romantičnih i seksualnih odnosa i motivaciju adolescenata

za upuštanje u iste. Moguće je zaključiti kako muškarci i žene, različito socijalizirani, vole i iskazuju ljubav na različite načine (Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013).

2.5.2. Antropologija adolescencije

Želeći, između ostalog, odgovoriti na pitanje je li adolescencija univerzalno traumatično iskustvo zbog bioloških faktora ili ovisi o kulturnom kontekstu, Mead (1928) odlazi na putovanje južnim dijelom Tihog oceana. Nakon devet mjeseci provedenih s plemenima Američke Samoe, zaključuje kako adolescencija nije stresan period za samoanske djevojke zbog kulturnih obrazaca i narativa koji se stvaraju oko tog razvojnog perioda. Autorica, kojoj se u zaključcima pridružuje i Benedict (1934), zaključuje kako se karakteristično adolescentsko ponašanje pojavljuje zbog stavova koje šira okolina zauzima u odnosu na adolescente koji tada uvjetuju ponašanje i konačno, stvaraju kulturu. Za razliku od suvremenih zapadnih civilizacija koje adolescenciju smatraju periodom "bure i stresa" kojeg se treba tolerirati, plemena Američke Samoe slave adolescenciju i pristupaju joj s blagonaklonošću i vedrinom. Prateći dalje antropološku misao o adolescenciji, uviđa se kako neka predindustrijska društva prakticiraju obrede prijelaza/inicijacije (eng. *rites of passage*) iz djetinjstva u odraslost lišavajući tako osobu statusa djeteta i dajući joj status ravnopravnog člana zajednice koji može sudjelovati u različitim domenama odraslog života (Schlegel i Barry, 1980). Sami ritual također pridonosi osjećaju sigurnosti u vlastiti identitet i društvenu ulogu sugerirajući mladoj osobi da više nije dijete. Prema Galván (2017), za razliku od opisanog, suvremena industrijska društva nemaju takve obrede u kojima je jasan trenutak prijelaza zbog prekretnica za koje se očekuje da ih mlada osoba u adolescenciji savlada, a koje mogu biti indikator zrelosti (završetak srednjoškolskog obrazovanja, punoljetnost, zaposlenje i sl.). Schlegel i Barry (1980) izostanak obreda inicijacije u kompleksnijim društvenim uređenjima pripisuju i opadanju važnosti rodne distinkcije u organizaciji i proizvodnji. Zanimljivim se čini istaknuti i kako su obredi prijelaza za djevojčice većinski povezani s pojavom prve menstruacije, dok dječaci inicijaciju doživljavaju u različito definiranim trenucima koji ovise o faktorima koje ta kultura smatra indikativnima.

3. Nasilje u adolescentskim vezama

Nasilje, kao društvena pojava, tumači se na različite načine što dovodi do različitih teorijskih shvaćanja i, shodno tome, različitih definicija (Žilić, 2016). Svjetska zdravstvena organizacija (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi i Lozano, 2002, str. 5), nasilje definira kao

„namjerno korištenje fizičke snage i moći prijatnom ili radnjom prema samome sebi, drugoj osobi, grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili uskraćivanjem".² Ova definicija isključuje štetu nanesenu nenamjernim djelovanjem, ali i skreće pozornost na nasilje koje se odvija upotrebom moći, prijatni i zastrašivanja. Autonomni ženski centar (2005, prema Topić, 2021) nasiljem smatra sve ono što ima negativan utjecaj na dobrobit, fizički ili psihički integritet, slobodu ili razvoj osobe. Prema Krug i sur. (2002), nasilje se dijeli u četiri kategorije: fizičko, seksualno, psihološko i nasilje koje uključuje uskraćivanje ili zanemarivanje. Mnogi oblici nasilja mogu se pojaviti istovremeno te se međusobno ne isključuju. Takav slučaj čest je u kontekstu partnerskog nasilja (Rutherford, Zwi, Grove i Butchart, 2007).

Definicija partnerskog nasilja također nije jednoznačna. Nekonzistentnost pri uporabi jedne, jasne i zajedničke definicije tog oblika nasilja pripisuje se, između ostalog, prisutnosti niza čimbenika koji određena ponašanja stavljaju u "sivu zonu". Jedan od njih jest namjera, odnosno percipirana namjera da se nanese fizička bol drugoj osobi. Ovakav pristup jednoznačan je i zanemaruje brojna ponašanja koja za cilj imaju kontroliranje i zastrašivanje. U kontekstu nasilja u adolescentskim vezama, velik broj istraživanja (Hickman, Jaycox i Aronoff, 2004; Wincentak, Connolly, i Card, 2017; Tomaszewska i Schuster, 2021), donosi neujednačene rezultate upravo iz navedenog razloga. Neka istraživanja o partnerskom nasilju (DeMaris, 1992; Bookwala, Frieze, Smith i Ryan, 1992), izvještavala su isključivo o fizičkom nasilju, dok su drugi autori (O'Keefe i sur., 1986; Halpern, Oslak, Young, Martin i Kupper, 2001), u isto područje uključivali i psihičko i emocionalno zlostavljanje. Drugi izvor nesuglasica među istraživačima jest bračni status partnera, odnosno dijeljenje domaćinstva. Istraživanje nasilja u bračnim zajednicama područje je koje se često preklapa s obiteljskim nasiljem. Sporna je i duljina trajanja odnosa koji može biti dugotrajan, kratkotrajan ili tek jednokratno što je pogotovo značajno u kontekstu mladenačkih partnerskih veza (Sesar i Dodaj, 2014). Razlog zbog kojeg su istraživanja adolescentskih veza bila nisko zastupljena u znanstvenoj aktivnosti sve do nedavno, kako navodi Collins (2003, prema Topić, 2021), jest uvjerenje kako su adolescentske veze kratkotrajne, prolazne i bezopasne. Međutim, istraživanja bračnog nasilja dolaze do rezultata kako nasilni obrasci počinju puno prije zajedničkog života u bračnoj zajednici (Vuković, Milašin i Buljubašić Kuzmanović, 2009, prema Topić, 2021).

² “The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment or deprivation” (Krug i sur., 2002, str. 5).

Konačno, heteroseksualne intimne veze u fokusu su većine istraživača, kako nacionalnih, tako i stranih, no u zadnje vrijeme sve veći broj radova objavljuje se na temu istospolnog partnerskog nasilja (Murray i Mobley, 2009; Brown i Herman, 2015; Cannon i Buttell, 2015).

Kritičari metodologije istraživanja ove teme navode kako se ista uglavnom temelje na samoiskazu ispitanika što znači da odgovori mogu biti pod utjecajem društvenih normi i očekivanja. Prema Jackson (1999), mladići imaju tendenciju umanjivanja intenziteta svog agresivnog ponašanja, dok ga djevojke dodatno naglašavaju. Nadalje, istraživački alati nekada nisu u mogućnosti ispitati kontekst i uzroke nasilja pa u takvim istraživanjima nije moguće znati je li nasilje počinjeno u samoobrani ili ne (O'Keefe, 2005). O'Keefe (1997) izvještava kako je najčešći motiv za počinjenje nasilja, kako kod djevojaka tako i kod mladića, ljutnja. Svakako, drugi najzastupljeniji motiv kod djevojaka bio je samoobrana, dok je kod mladića to bila želja za kontrolom partnera/partnerice.

Prema Rutherford i sur. (2007), partnersko nasilje podrazumijeva fizičku, seksualnu ili psihičku/emocionalnu ozljedu od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera ili supružnika. Ova vrsta nasilja može se dogoditi među heteroseksualnim ili istospolnim parovima koji mogu, ali i ne moraju biti seksualno intimni. Bilo kakav oblik nasilja iz navedenih kategorija koji za cilj ima zadobivanje moći i održavanja kontrole nad drugom osobom u odnosu jest nasilje u vezi (Ajduković i Ručević, 2009). Znanstvenici ga često definiraju u kontekstu dugotrajnog i stabilnog odnosa no, nasilje se može desiti i jednokratno (za vrijeme jednog izlaska) o čemu izvješćuju O'Keefe (2005), Ehlert (2007) i Hodžić (2007). Ono što nasilje u adolescentskim vezama razlikuje od nasilja među odraslim partnerima jest visoka razina uzajamnog nasilja. Naime, Gray i Foshee (1997), navode kako su čak 66% adolescenata u romantičnom odnosu i žrtve i počinitelji nasilja istovremeno. Važno je također istaknuti kako mladi često ne prepoznaju oblike psihičkog i seksualnog nasilja, a kontrolirajuća ponašanja i ljubomoru tumače kao izraz privrženosti (Levy, 1990; Hodžić, 2007). Izostanak svijesti o vlastitoj viktimizaciji i percepcija nasilja kao znaka ljubavi dovode do dužeg ostanka adolescenata u nasilnom odnosu. S druge strane, prekidanje nasilnog odnosa, u slučaju mladenačkih i odraslih veza, često je zastrašujuć i kompliciran proces za žrtvu, ponajviše zbog straha od reakcije partnera i nasilja koje može uslijediti (Sousa, 1999). Mladi nekada žele samo da nasilje prestane, a ne i veza. Međutim, nasilje je kružni, ponavljajući proces, a ne faza; ono ne prestaje, već mijenja način svoje manifestacije (Sousa, 1999; Hodžić, 2007).

3.1. Podjela oblika nasilja

Fizičko zlostavljanje predstavlja svako ponašanje koje uzrokuje fizičku bol ili ozljedu drugoj osobi kao što su pljuskanje, grubo guranje, udaranje rukama, nogama i predmetima, bacanje predmeta na partnera/partnericu, čupanje kose i ugrizi, prekrivanje usta da osoba prestane govoriti, pokušaj i počinjenje ubojstva (Ehlert, 2007; Hodžić, 2007; Ajduković i Ručević, 2009). U kontekst adolescentskih romantičnih veza, veća prevalencija počinjenog fizičkog nasilja zabilježena je kod djevojaka. Međutim, ista istraživanja pokazuju kako je fizičko nasilje počinjeno od strane mladića u odnosu rjeđe, ali intenzivnije u smislu zadavanja težih tjelesnih ozljeda (Cohall, Cohall, Bannister i Northridge, 1999; Archer, 2002; Ajduković i Ručević, 2009).

Seksualno nasilje odnosi se na bilo koji oblik spolne i tjelesne aktivnosti bez pristanka druge osobe te uključuje dodire, geste, riječi, komentare i dobacivanja, nagovaranje ili ucjenjivanje da bi osoba pristala na seksualne aktivnosti, prisiljavanje na seksualne aktivnosti, iskorištavanje alkoholiziranosti/drogiranost osobe u svrhu seksualnih aktivnosti kao i pokušaj i počinjenje silovanja (Ehlert, 2007; Hodžić, 2007). U počecima istraživanja ovog tipa nasilja smatralo se da su počinitelji seksualnog nasilja žrtvi nepoznate osobe. Međutim, danas je poznato da su silovanja i drugi oblici spolnog zlostavljanja često počinjena od strane bliske osobe s kojom je žrtva u emocionalnoj vezi (Sesar i Dodaj, 2014). Buljan Flander, Bračan, Škovrlj i Škrlec (2009, prema Topić, 2021) navode kako je većina silovanih žrtava u dobi od 16 do 24 godine te da je u 85% slučajeva počinitelj žrtvi poznata osoba.

Psihičko zlostavljanje krovni je pojam za sve oblike nasilja koji za cilj imaju rušenje samopoštovanja partnera (Ehlert, 2007; Ajduković i Ručević, 2009). Ono za cilj ima kontroliranje, zastrašivanje i izolaciju, a dovodi do slabljenja samopoštovanja i integriteta osobe te utječe na njenu sposobnost samostalnog odlučivanja i djelovanja (Hodžić, 2007). Drugim riječima, psihološko nasilje žrtvu dovodi do stvaranja lošije slike o sebi i uvjerenja da je ona sama kriva za ono što se događa. Ono uključuje ponašanja kao što su prijetnje, zabrane, provjeravanje i praćenje, ograničavanje i sprječavanje kontakata s obitelji i prijateljima, ignoriranje, posesivno i ljubomorno ponašanje, kontroliranje odijevanja, ponašanja i kretanja, ucjenjivanje, zastrašivanje, stvaranje osjećaja krivnje kod partnera, namjerno uzrujavanje, ogovaranje, vrijeđanje, ponižavanje, kritiziranje, ismijavanje, optuživanje i uvredljive komentare. U literaturi se rabi i pojam emocionalno nasilje kao sinonim upravo zbog emocionalne boli koju žrtva osjeća zbog takvih ponašanja. Izostanak vidljivih posljedica ovog

tipa zlostavljanja često navodi na umanjivanje njegove ozbiljnosti, iako su one izrazito ozbiljne za žrtvu. Konačno, nasilje u vezi uglavnom započinje "samo" vrijeđanjem i omalovažavanjem što ubrzo postaje integralni dio veze i predstavlja temelje za pojavu ostalih oblika ponašanja (Hodžić, 2007). Razlog najučestalije pojave ovog oblika nasilja u adolescentskim vezama prema Capaldi, Kim i Laurent (2008), jest činjenica da je adolescencija period izgradnje osjećaja za autonomiju i asertivnost što dovodi do teže uspostave ravnoteže između zadovoljenja vlastitih i partnerovih potreba.

Foshee, Benefield, Suchindran, Ennett, Bauman, Karriker-Jaffe, McNaughton Reyes i Mathias (2009, prema Trbojević, 2016) navode kako učestalost fizičkog i seksualnog nasilja raste do 17. godine nakon čega se bilježi pad, dok je rast psihološkog nasilja zabilježen i nakon te godine. Ovaj trend autori objašnjavaju ograničenim adolescentskim obrascem antisocijalnog ponašanja (Foshee i sur., 2009, prema Trbojević, 2016). Naime, mlađi adolescenti (do sedamnaeste godine) imaju veću tendenciju percipiranja devijantnih ponašanja kao odraslih jer takva ponašanja za posljedicu imaju subjektivan osjećaj moći i utjecaja. Sazrijevanjem adolescent počinje uočavati društvene nagrade za prosocijalno ponašanje. Osim toga, održavanje intimnog odnosa postaje veća potreba u srednjoj i kasnoj nego u ranoj adolescenciji pa mlada osoba počinje uviđati negativne posljedice fizičkog i seksualnog nasilja u vezi. Perzistenciju psihološkog nasilja autori tumače manjom razinom transparentnosti negativnih posljedica tog oblika nasilja zbog čega dolazi do manjeg razumijevanja istog. Upravo je zbog toga, prema Foshee i sur. (2009), psihološko nasilje jedno od najučestalijih oblika zlostavljanja u adolescentskim vezama.

Schad, Szwedo, Antonishak, Hare i Allen (2008) i Ellis, Crooks i Wolfe (2009) pišu i o tzv. relacijskoj agresiji, odnosno oblicima nasilja povezanim namjerom partnera da putem romantičnog odnosa manipulira i nanese emocionalnu bol partneru. Ovaj oblik nasilja autori usko povezuju sa psihološkim nasiljem upravo zbog toga što nasilni oblici ponašanja nisu eksplicitno uočljivi, a žrtvi nanose psihološku bol. Relacijska agresija uključuje ponašanja kao što su kažnjavanje partnera izostankom komunikacije (eng. *silent treatment*), prijetnja prekidom, činjenje partnera ljubomornim i koketiranje s drugom osobom ispred partnera s ciljem izazivanja neugodnih emocija. U kontekstu disfunkcionalnih odnosa, počinitelj izazvane neugodne emocije često tumači kao izraz privrženosti, dok žrtva razvija negativnu sliku o sebi i zaključuje kako je sama kriva za partnerovo ponašanje. Nadalje, relacijska agresija dovodi i do stvaranja nesigurnog obrasca privrženosti koji se kasnije preslikava na druge interpersonalne odnose i dodatno potvrđuje razvijenu negativnu sliku o sebi kod žrtve. To

navodi žrtvu na zaključak kako je njena krivnja što se loše osjeća pa zbog toga duže ostaje u disfunkcionalnoj vezi (Trbojević, 2016). Prema Linder, Crick i Collins (2002), osobe koje koriste ovaj oblik nasilja iskazuju manju razinu povjerenja prema trenutnom partneru, višu razinu frustracije i ljubomore te višu razinu ovisnosti o partneru.

Vagi i sur. (2013) navode još nekoliko oblika zlostavljanja koji su rijetko zastupljeni kako u nacionalnoj, tako i u stranoj literaturi i često prođu neopaženi jer se odvijaju u virtualnom prostoru. Riječ je o prethodno spomenutim uznemiravajućim i kontrolirajućim ponašanjima prema partneru upotrebom digitalnih sredstava komunikacije. Postoji određeni konsenzus o razlikovanju dviju glavnih dimenzija spomenutog ponašanja. Partnerska kontrola podrazumijeva praćenje i provjeravanje poziva i/ili poruka, pristup i kontrolu društvenih mreža i/ili posjedovanje partnerovih lozinki, dok izravna agresija prema partneru uključuje ponašanja kao što su uvrede, ponižavanja i/ili prijetnje putem poruka, poziva ili društvenih mreža (Borrajo, Gámez-Guadix i Calvete, 2015; Cava Buelga, Carrascosa i Ortega-Barón, 2020, prema Ortega-Barón, Montiel, Machimbarrena, Fernández-González, Calvete i González-Cabrera, 2022). Stonard, Bowen, Lawrence i Price (2014), nude pregled rezultata dotadašnjih istraživanja navodeći kako između 12% i 56% adolescenata doživi, dok između 12% i 54% počini ovaj oblik nasilja. Recentnija istraživanja o viktimizaciji u kontekstu internetskog nasilja u vezi (Smith, Cénat, Lapierre, Dion, Hébert, i Côté, 2018; Li, Ran, Zhang i He, 2023), izvještavaju o ujednačenijim rezultatima navodeći kako je nešto više od trećine adolescenata iskusilo uznemiravanja putem digitalnih sredstava komunikacije od strane partnera. Doživljavanje internetskog nasilja u vezama dovodi do normaliziranja i prihvaćanja nezdravih ponašanja, odnosno samookrivljanja, opravdavanje partnerovog ponašanja te uzvraćanja nasiljem pod izlikom prisutnosti takvih modela komunikacije u medijima. Osim toga, doživljavanje oblika partnerske kontrole dovodi do gubljenja osjećaja privatnosti, a izostanak odgovora/reakcije partnera u slučaju činjenja nasilja izaziva osjećaje ljubomore, anksioznosti, opsesivnosti i paranoje (Emelianchik-Key, Byrd, i Gill, 2022).

Hodžić (2007) izvještava o visokoj prevalenciji ljubomore i nasilnih ponašanja potaknutih ljubomorom. Prema ovom autoru, 58% adolescenata doživjelo je izrazito ljubomorno ponašanje partnera, dok se svaki četvrti adolescent i sam ljubomorno ponašao. Ono što je također zanimljivo napomenuti jest da je, prema istom autoru, 57% mladih ljubomoru navelo kao najčešći razlog počinjenog nasilja, ali i da njih 44% ljubomoru smatra iskazom ljubavi. Ellis i Weinstein (1986), definiraju ljubomoru pomoću tri ključna elementa: odnos dvaju partnera; vrijedni resursi koji se izmjenjuju i kontrolirani su putem tog odnosa; percipirana

prijetnja tom odnosu od strane treće osobe za koju jedan od partnera smatra da želi postati primatelj ili davatelj tih resursa. Pozitivna slika o sebi, uzbuđenje, intimnost, podrška, percipirana vrijednost i percipirana moć neki su od najčešćih resursa koje partneri izmjenjuju u odnosu. Doživljaj prijete ovisi o društvenom kontekstu (što društvo smatra neprimjerenim ponašanjem prema tuđem partneru), osobnoj povijesti partnera (npr. prethodnim traumatičnim iskustvima u odnosu) te pravilima i očekivanjima koje partneri konsenzusno stvaraju u odnosu (Ellis i Weinstein, 1986; Bringle, 1991; Mullen, 1991). Svaka percipirana prijete povećava osjećaj ranjivosti, osoba ima potrebu za osobnom zaštitom, ali i zaštitom zajedničkog identiteta stvorenog u odnosu (gdje je "ja" i "ti" prešlo u "mi"). Ljubomora je dakle osjećaj koji je kod partnera izazvan strahom od gubitka kontrole nad izmjenom resursa u odnosu. Mint (2009) analizirajući opisanu emociju u širem društvenom kontekstu zamjećuje kako, generalno gledano, zapadno društvo ima veću tendenciju osuđivanja javnih ispada npr. bijesa, negoli javnih iskazivanja ljubomore. Ovaj autor također navodi kako ljudi često osjećaju ljubomoru, ali rijetko to i priznaju što objašnjava Foucaultovom teorijom moći (1987, prema Mint, 2009), koja sugerira kako su dinamički procesi moći efektivniji ako su skriveni od vanjskih utjecaja. Drugim riječima, ljubomorom jednostavnije manipuliramo ako istu zadržimo u privatnoj domeni, podalje od utjecaja obitelji, prijatelja i sl. Konačno, autor zaključuje kako samo osjećanje ljubomore kod jednog partnera često implicitno zahtjeva promjenu ponašanja drugog partnera i tako postaje opravdanjem počinjenja nasilja u vezi. Clanton i Smith (1977, prema Ellis i Weinstein, 1986) navode neke pozitivne učinke ljubomore. Ljubomora može navesti partnere na razgovor o individualnim željama i potrebama što pozitivno djeluje na jačanje odnosa. Osim toga, opisani osjećaj može objasniti kako drugi ljudi utječu na formiranje identiteta pojedinca. Ellis i Weinstein (1986) navode da adolescenti često prepoznaju zaljubljenost upravo zbog ljubomore koju osjećaju u kontekstu odnosa sa željenim partnerom. Hodžić (2007) navodi kako je četvrtina mladih doživjela ponašanja motivirana ljubomorom, a koja su alat za uspostavu i održanje kontrole i dominacije u vezi što mladi, kako je već spomenuto, uglavnom ne prepoznaju kao nasilje. Moguće je zaključiti kako se kontrolirajuća ponašanja u (adolescentskim) vezama pojavljuju u različitim oblicima te nanose štetu kako žrtvi, tako i počinitelju upravo zbog stanja i emocija koje izazivaju kod obje strane.

3.2. Model razvoja nasilne veze

Na temelju svega navedenog i provedene analize odnosa ljubavi, očekivanja i nasilja, Ferrer Pérez i Bosch Fiol (2013), predlažu ciklički model razvoja nasilnih veza nazivajući ga modelom labirinta. Naime, zaljubljenost, u smislu u kojem je definira Sternberg (1986), potiče

partnere na ulazak u jačanje odnosa. Poticaj je često temeljen na uglavnom pogrešnom uvjerenju kako oba partnera imaju istovjetnu viziju partnerskog odnosa. Prvi sukob očekivanja među partnerima dovodi do pojave strategija kontroliranja od strane zlostavljača. Kako se radi o inicijalnoj fazi razvoja nasilnog odnosa, mreža podrške i ostali interpersonalni odnosi žrtve još uvijek nisu oslabili te žrtva često uspijeva prekinuti odnos. Opisanu fazu Ferrer Pérez i Bosch Fiol (2013) nazivaju fazom staklenih zidova jer žrtva i dalje opaža vanjski svijet. Druga faza započinje žrtvinim ostajanjem u odnosu, uglavnom zbog jačine osjećaja zaljubljenosti i ostalih razloga navedenih u prethodnim poglavljima (neprepoznavanje oblika nasilja, tumačenja nasilja kao izraza ljubavi itd.). Drugim riječima, razvijaju se prethodno opisani mitovi o ljubavi zbog kojih žrtva odabire ostati u odnosu, a percepcija žrtvinih teškoća pri reagiranju kod nasilnog partnera izaziva osjećaje kontrole i dominacije koji intenziviraju nasilno ponašanje. Kod žrtve se ipak javljaju strategije izbjegavanja agresije. Nažalost, najčešća strategija jest podložnost i prihvaćanje nasilja u nadi njegovog prestanka. Informacije iz vanjskog svijeta u ovoj fazi nisu toliko učinkovite jer je započela izolacija žrtve. Treća faza obilježena je totalnom vladavinom straha i nasilja gdje je žrtva u potpunosti izolirana od okoline i njezine jedine strategije su strategije preživljavanja.

3.3. Rizični čimbenici nasilja u adolescentskim vezama

Čimbenike rizika moguće je definirati kao karakteristike pojedinca koje utječu na vjerojatnost doživljavanja ili počinjenja nasilja. To nisu uzročni čimbenici, već varijable koje koreliraju s nasiljem i označavaju veću tendenciju ka doživljavanju ili činjenju nasilja nad partnerom (Hotaling i Sugarman, 1990; O'Keefe, 2005). Iako su brojni autori (O'Keefe, 1997; Glass, Fredland, Campbell, Yonas, Sharps i Kub, 2003; O'Keefe, 2005; Capaldi, Knoble, Shortt i Kim, 2012; Vagi i sur., 2013; Sesar i Dodaj, 2014; Aizpitarte, Alonso-Arbiol i Van de Vijver, 2017), predlagali kategorizacije čimbenika rizika, ne postoji univerzalno prihvaćena podjela. Ajduković i Ručević (2009), s obzirom na Bronfenbrennerovu teoriju ekoloških sustava (Bronfenbrenner, 1979), predlažu podjelu čimbenika na individualne, interpersonalne i čimbenike na razini zajednice.

3.3.1. Individualni čimbenici

Niska razina samopouzdanja i samopoštovanja, anksiozna i zaokupljena privrženost u ljubavnim odnosima, prethodno iskustvo viktimizacije, potreba za dokazivanjem vlastite vrijednosti, ljubomora, stereotipna uvjerenja o rodnim ulogama, neprepoznavanje nasilnih oblika ponašanja u vezi, nepoznavanje vlastitih i tuđih prava u vezi, očekivanje pozitivnog

ishoda od nasilnog ponašanja kao alata razrješenja nesuglasica te konzumacija sredstava ovisnosti neki su od čimbenika rizika na individualnoj razini (Ajduković i Ručević, 2009). Točnije, niska razina samopouzdanja predstavlja rizični čimbenik za počinjenje nasilja kod mladića i doživljavanje nasilja kod djevojaka (O'Keefe, 1997; O'Keefe i Treister, 1998), dok je depresivnost, preciznije tuga i beznade, čimbenik rizika viktimizacije za oba spola (Howard i Wang, 2003a; Howard i Wang 2003b). Prethodno iskustvo viktimizacije, prema Bookwala i sur. (1992), O'Keefe (1997), Ajduković i Ručević (2009) i Ajduković i sur. (2011), predstavlja rizik od ponovne viktimizacije, ali i počinjenja nasilja (krug žrtva-počinitelj-žrtva). Isto tako, iskustvo tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu povezano je s nasiljem u adolescenciji jer, kako navode Simon, Lin i Gordon (1998), tjelesna kazna uči pojedince da je prihvatljivo udarati one koje se voli. S obzirom na rizična ponašanja, različita istraživanja izvještavaju o povezanosti konzumacije alkohola i droga i pojave nasilja u vezi kod adolescenata. Burcky, Reuterma i Kopsky (1998), Howard i Wang (2003a) i Howard i Wang (2003b), navode kako su adolescenti koji konzumiraju droge i/ili alkohol u većem riziku od viktimizacije, dok O'Keefe (1997) navodi kako isti adolescenti imaju veću šansu za počinjenje nasilja prema romantičnom partneru. Bergman (1992), O'Keefe i Treister (1998) i Kreiter, Krowchuk, Woods, Sinal, Lawless i DuRant (1999) izvještavaju o većem riziku od viktimizacije kod adolescenata koji su skloni seksualno rizičnom ponašanju, ali i kod onih koji češće prakticiraju izlaske i viđanja s različitim partnerima što objašnjavaju češćim izlaganjem adolescenata potencijalno rizičnoj situaciji.

S obzirom na ciljeve ovog rada, važno je izdvojiti individualni faktor stavova prema nasilju i rodnim ulogama koji se ističe kao jedan od najznačajnijih čimbenika rizika kako za činjenje, tako i za doživljavanje nasilja (Tontodonato i Crew, 1992; Malik, Sorenson i Aneshensel, 1997; O'Keefe, 1997; Ajduković i Ručević, 2009). Neka istraživanja (Cate, Henton, Koval, Christopher i Lloyd, 1982; Cate, Henton, Koval, Christopher i Lloyd, 1983; Tontodonato i Crew, 1992, Hodžić, 2007), izvještavaju o jačoj poveznici permisivnih stavova prema nasilju i nasilnog ponašanja u vezi kod mladića nego kod djevojaka. Ipak, odobravanje ženskog nasilja nad muškarcima, uz istodobno osuđivanje nasilja muškaraca nad ženama, prema O'Keefe (1997), predviđa počinjenje nasilja od strane djevojaka. Nadalje, patrijarhalni stavovi prema rodnim ulogama rizični su čimbenik viktimizacije kod djevojaka i počinjenja nasilja od strane mladića (Sigelman, Berry i Wiles, 1984). Drugim riječima, kako izvještavaju Carr i Van-Deusen (2004), mladići koji se ponašaju sukladno svojoj rodnoj ulozi (hipermuževnost, dominantnost, agresivnost) skloniji su zlostavljati svoje partnerice jer je

takvo ponašanje kod mladića povezano s internalizacijom vrijednosti koja partnera/partnericu stavlja u nižu poziciju socijalne moći. S druge strane, visoka razina važnosti prava u vezi povezana je kako s činjenjem, tako i s doživljavanjem nasilja što Ajduković i sur. (2011), objašnjavaju proporcionalnim rastom važnosti prava, zahtjeva i očekivanja od partnera. Adolescenti tako mogu komunicirati svoje želje i potrebe na način koji izaziva neodobravanje partnera, i-posljedično, njegovu agresivnu reakciju.

Individualni čimbenici koji nisu izričito navedeni u kategorizaciji Ajduković i Ručević (2009), a značajni su za hipoteze ovog rada svakako su spol i školski uspjeh. Naime, prema Ajduković i sur. (2011), ženski spol značajan je prediktor učestalosti činjenja psihičkog i fizičkog nasilja, dok muški spol predviđa doživljavanje spomenutih oblika nasilja. Osim toga, prema Ajduković i Ručević (2009) te Ajduković, Löw i Sušac (2011), vrsta škole ne predstavlja rizični čimbenik počinjenja nasilja u vezi, već lošiji školski uspjeh. Drugim riječima, rizična skupina su slabiji učenici, a ne nužno polaznici strukovnih škola.

3.3.2. Interpersonalni čimbenici

Ajduković i Ručević (2009) navode slabe komunikacijske vještine, vještine pregovaranja i teškoće pri izražavanju osjećaja kao interpersonalne rizične čimbenike za činjenje i doživljavanje nasilja. U istu skupinu čimbenika moguće je ubrojiti i činjenje nasilja prema partneru koje prema Cate i sur. (1983) i O'Keefe i Treister (1998), predstavlja značajan prediktor viktimizacije počinitelja. Osim toga, činjenje psihičkog nasilja predviđa činjenje i fizičkog nasilja (Bell, Cornelius, Shorey, 2008). Do sličnih rezultata dolaze i Ajduković i Ručević (2009), zaključujući kako su neki blaži oblici nasilja čimbenici rizika za pojavu težih oblika. Nadalje, adolescenti koji iskazuju agresivno ponašanje prema vršnjacima imaju veću tendenciju za iskazivanje istog prema partneru (O'Keefe, 1997). Što se tiče interpersonalnih čimbenika u kontekstu romantične veze, O'Keefe (1997), izvještava kako viša razina konflikta u vezi predviđa počinjenje nasilja za djevojke i mladiće, dok niža razina zadovoljstva odnosom za djevojke predstavlja rizik od doživljavanja nasilja (O'Keefe i Treister, 1998).

3.3.3. Čimbenici na razini zajednice

S obzirom na čimbenike koji se pojavljuju na širim razinama ekološkog sustava pojedinca, autorice ističu prisutnost nasilja u zajednici, permisivan stav vršnjaka prema nasilju i medijske poruke o prihvatljivosti nasilja (Ajduković i Ručević, 2009). Adolescenti, posebice mladići koji svjedoče nasilju među roditeljima, u većem su riziku za počinjenje nasilja u vezi (DeMaris, 1990; Foo i Margolin, 1995; O'Keefe, 1997; Cano, Avery-Leaf, Cascardi i O'Leary, 1998;

O'Keefe i Treister, 1998; Cohen, Shorey, Menon i Temple, 2018). Malik i sur. (1997) i Tontodonato i Crew (1992), izvještavaju o rastavi roditelja i prisutnosti maćehe ili očuha kao rizičnim čimbenicima pojave nasilja u adolescentskim vezama. Izloženost nasilju u lokalnoj zajednici povećava rizik za počinjenje nasilja za oba spola (Malik i sur., 1997), dok kod djevojaka i rizik od viktimizacije što O'Keefe i Treister (1998) objašnjavaju tendencijom tih djevojaka da zasnivaju romantične odnosa s pripadnicima iste zajednice. Arriaga i Foshee (2004), u svom longitudinalnom istraživanju zaključuju kako druženje s vršnjacima koji su u nasilnim vezama povećava vjerojatnost činjenja i doživljavanja nasilja u romantičnim odnosima za oba spola.

3.4. Zaštitni čimbenici nasilja u adolescentskim vezama

Za razliku od velikog broja istraživanja o rizičnim čimbenicima nasilja u adolescentskim vezama, manji je broj onih koja se bave zaštitnim čimbenicima, odnosno karakteristikama pojedinca koje smanjuju vjerojatnost pojave nasilja. Vagi i sur. (2013), na temelju sistematizacije rezultata dotadašnjih istraživanja, identificiraju četiri individualna zaštitna čimbenika te dva zaštitna čimbenika na razini odnosa u kontekstu teorije ekoloških sustava.

Prema istim autorima, individualni zaštitni čimbenici su: visoka kognitivna disonanca u vezi s počinjenjem nasilja, odnosno zaključak počinitelja da ono što je učinio nije u redu (Schumacher i Smith Slep 2004, prema Vagi i sur., 2013), visoka empatija (McCloskey i Lichter 2003, prema Vagi i sur., 2013), bolji prosjek ocjena, i viši verbalni kvocijent inteligencije (Cleveland, Herrera i Stuewig, 2003, prema Vagi i sur., 2013). Što se tiče stavova koje je također moguće uvrstiti u individualne značajke pojedinca, Gomez, Speizer i Moracco (2011) izvještavaju kako viši stupanj podrške jednakosti spolova smanjuje rizik viktimizacije za djevojke i počinjenje nasilja za mladiće. S obzirom na hipoteze ovog rada, važno je naglasiti kako je redovito sudjelovanje na vjerskim službama povezano s manjom prevalencijom nasilja u vezama (Howard, Qiu i Boekeloo, 2003) što je u skladu s Cunardi i sur. (2002) i Lehrer, Lehrer i Krauss (2009) koji navode kako mlade žene koje su religiozne imaju manju vjerojatnost izloženosti partnerskom nasilju.

Dva zaštitna čimbenika na razini odnosa su: pozitivan odnos s majkom i osjećaj pripadnost školi (Cleveland i sur. 2003, prema Vagi i sur., 2013). Cunardi i sur. (2002) i Stuewig (2003, prema Kaukinen, 2014) posebno naglašavaju kako prisustvo majke u kućanstvu smanjuje rizik viktimizacije djevojaka u adolescentskim vezama, dok Howard i sur. (2003), navedenome pridodaju i redoviti roditeljski nadzor (eng. *parental monitoring*). Folger i O'Dougherty Wright

(2013, prema Kaukinen, 2014) navode kako su djevojke s višom razinom podrške obitelji iskusile manju razinu nasilja u vezama no, važno je naglasiti kako se radi isključivo o djevojkama koje nisu iskusile zlostavljanje u djetinjstvu. Drugim riječima, podrška obitelji jest zaštitni čimbenik, ali je nedovoljno snažan ako se radi o osobi s ozbiljnim traumama iz djetinjstva.

3.5. Posljedice nasilja u adolescentskim vezama

Nasilje u adolescentskim vezama nije interes znanstvenika samo zbog visoke prevalencije i odvijanja tijekom ključnog perioda za formiranje obrazaca ponašanja u romantičnim odnosima, već i zbog ozbiljnih posljedica za fizičko, mentalno, seksualno i reproduktivno zdravlje mladih (Wekerle i Wolfe, 1999; Hodžić, 2007; Miller, Gorman-Smith, Sullivan, Orpinas i Simon, 2009; Taylor, Stein i Burden, 2010). Više istraživanja izvještava kako su najčešće posljedice viktimizacije u adolescentskim vezama razvijanje negativne slike o sebi i smanjenje samopoštovanja, simptomi depresije, psihijatrijski poremećaji, zlouporaba droga i sredstava za smirenje, rizično seksualno ponašanje i loš akademski uspjeh (Alleyne-Green, Grinnell-Davis, Clark, Quinn i Cryer-Coupet, 2016; Martz, Jameson i Page, 2016; Pearlman i Dunn, 2016, prema Taquette i Monteiro, 2019). Bell i sur. (2008) izvještavaju i o otuđenju od prijatelja, gubitku nade za buduće zdrave veze te teškoćama sa spavanjem. Taquette i Monteiro (2019) također navode da što je nasilje intenzivnije, to je veća prevalencija teških psihijatrijskih poremećaja. Nadalje, i mladići i djevojke koji su imali iskustvo nasilne veze češće izjavljuju da se osjećaju tužno i beznadno, ali su mladići u većem riziku od upuštanja u tučnjave (Center for Disease Control and Prevention, 2000, prema Ajduković i Ručević, 2009). S druge strane, djevojke žrtve partnerskog nasilja rizična su skupina za doživljavanje specifičnih dugoročnih posljedica kao što su kronične boli, gastrointestinalni problemi, posttraumatski stresni poremećaj te neželjena i rizična trudnoća (Ajduković i Ručević, 2009). Hodžić (2007) upozorava kako su posljedice partnerskog nasilja kod djevojaka znatno ozbiljnije nego kod mladića. Naime, djevojke su češće izvještavale o osjećajima "povrijeđenosti, tuge, nesigurnosti, nelagode, straha, srama i krivnje", dok su mladići u znatno većoj mjeri izjavili kako su osjećali ravnodušnost i situaciju smatrali smiješnom (Hodžić, 2007, str. 9). Ipak, tendencija ublažavanja doživljenog nasilja često je pod utjecajem rodni stereotipa pa se zbog toga doživljeno nasilje ne treba shvaćati olako. Nadalje, Ackard, Eisenberg i Neumark-Sztainer (2007) i Nahapetyan, Orpinas, Song i Holland (2014), izvještavaju o viktimizaciji u adolescentskim vezama i povezanosti s poremećajima hranjenja i suicidalnim mislima. Najozbiljnije posljedice nasilja u adolescentskim vezama pokušaj su i počinjenje ubojstva i

samoubojstva o čijoj niskoj zastupljenosti u istraživanjima upozoravaju Taquette i Monteiro (2019).

Konačno, Kaukinen (2014), upozoravajući na nisku zastupljenost istraživanja o čimbenicima koji smanjuju posljedice viktimizacije u adolescentskim vezama, navodi kako društvena podrška, mjerena privrženošću roditeljima, primanjem podrške od obitelji i duhovnošću istodobno jest i zaštitni čimbenik i pomoć pri oporavku nakon doživljenog nasilja (u vezi).

3.6. Teorijski pristupi nasilju u adolescentskim vezama

Teorijski pristupi nasilju u vezama za cilj imaju objasniti uzroke, složenost i posljedice takvih oblika ponašanja iz određene teorijske perspektive. Nasilje u vezama adolescenata uglavnom se do sada objašnjavalo putem teorije o nasilju u vezama odraslih. Jedan od značaja proučavanja koncepata i dinamike nasilja u vezama u okviru različitih teorijskih pristupa jest potencijalna praktična upotrebljivost. Dok tradicionalne teorije na pojednostavljen način opisuju pojavu i perzistenciju nasilja u vezama, noviji modeli pretpostavljaju složeniju dinamiku (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017).

3.6.1. Sociokulturne teorije

Sociokulturne teorije objašnjavaju nasilje putem promatranja procesa nastalih interakcijom pojedinca s pojedincem ili pojedinca s većim društvenim skupinama.

Feminističke teorije jedne su od najutjecajnijih sociokulturnih teorija u području nasilja u mladenačkim vezama. Ove teorije pojavu nasilja pripisuju društvenim čimbenicima, odnosno rodnim ulogama, spolnoj nejednakosti, moći i kontroli (Woodin i O'Leary, 1981, prema Dodaj i sur., 2017). Dok se u sklopu feminističkih perspektiva nasilje koje čine muškarci smatra metodama uspostave moći i kontrole, na žensko nasilje uglavnom se gleda kao na formu samoobrane. Jedan od najznačajnijih doprinosa feminističkih perspektiva je uspostava programa za prevenciju nasilja nad ženama. Ipak, temeljnim nedostatkom čini se nemogućnost jasne primjene teorijskih počela na istospolne zajednice. Osim toga, dodatno ograničenje predstavlja zanemarivanje individualnih čimbenika kao što su zloraba sredstava ovisnosti ili vještina razrješavanja konflikata. Konačno, nedostatak ovog pristupa u kontekstu kreiranja preventivnih programa često je isključivo fokusiranje na rodne uloge, kontrolu i moć kao čimbenike nasilja. Primjerice, ako pojedinac pribjegava nasilju u svrhu smanjenja emocionalne

napetosti, onda je za njega ključno razvijanje vještina emocionalne regulacije, a ne isključivo rad na stavovima prema rodnim ulogama (Dodaj i sur., 2017).

Nadalje, teorija moći sociokulturna je teorija koja počiva na pretpostavci kako je i obitelj, osim šireg društvenog konteksta, okružje u kojem usvajamo nasilne vrijednosti i modele ponašanja. Djeca u obitelji svjedoče konfliktima, permisivnim stavovima prema nasilju i rodnoj nejednakosti koja potiče nasilje među roditeljima što može rezultirati nasilnim ponašanjima djeteta u kasnijoj dobi. Ova teorija također sugerira kako dinamika moći među roditeljima može povećati tenzije u obitelji i prema tome, povećati rizik od partnerskog/obiteljskog nasilja. Prednost teorije moći u odnosu na feminističke teorije jest uključivost, odnosno mogućnost analiziranja nasilja homoseksualnih i heteroseksualnih parova, ali i veza koje uključuju više partnera - poliamorija (Burelomova, Gulina i Tikhomandritskaya, 2018).

3.6.2. Kognitivno-bihevioralne teorije

Kognitivno-bihevioralne teorije nasilje objašnjavaju s obzirom na individualne karakteristike pojedinca.

Bandurina teorija socijalnog učenja naglašava važnost promatranja, modeliranja i imitiranja ponašanja, stavova i emocionalnih reakcija (Bandura, 1977). Slično kao i kod feminističkih teorija i teorije moći, ova teorija pretpostavlja kako nasilje u adolescentskim vezama nastaje promatranjem i imitiranjem ponašanja u obitelji, odnosno okruženju mladih. Mlada osoba sklona je počinuti nasilje jer je u djetinjstvu razvila toleranciju prema nasilju, a često i usvojila pozitivan stav prema istom vjerujući kako su agresivni oblici ponašanja prikladni za rješavanje konflikata (Fang i Corso, 2007).

U odnosu na Banduru, Riggs i O'Leary (1989), razvojem pozadinsko-situacijskog modela nude cjelovitiji pristup razumijevanju nasilja u adolescentskim vezama uzimajući u obzir ne samo transgeneracijske mehanizme prijenosa, već i kontekstualne i situacijske čimbenike koji predviđaju tko će postati nasilan i u kojem kontekstu. Preventivni programi kreirani iz ove perspektive za cilj imaju pomoći individualcu pri identifikaciji događaja koji mogu potaknuti nasilno ponašanje. Manjkavost teorije socijalnog učenja jest nemogućnost objašnjenja promjene u ponašanju jer čimbenici koji doprinose nasilnom ponašanju nisu nužno oni koji ga i održavaju (Dodaj i sur., 2017).

3.6.3. Teorije individualnih razlika

Teorije individualnih razlika (teorija ličnosti, teorija tipologija) pretpostavljaju kako su stil privrženosti, iskustva u djetinjstvu i impulzivnost temelji za nasilno ponašanje u intimnim partnerskim odnosima (Bell i Naugle, 2008; Dodaj i sur., 2017). Pišući o teoriji ličnosti, Dutton (1995) i Dutton, (2002, prema Dodaj i sur., 2017), navode kako nasilje u vezama proizlazi iz srama razvijenog u djetinjstvu/adolescenciji i nesigurnog stila privrženosti kod kojeg osoba u isto vrijeme osjeća želju za intimnim kontaktom, ali i strah od odbacivanja i nepovjerenja što često dovodi do nezadovoljstva odnosom. Upravo opisano, u kombinaciji s učestalim doživljavanjem bijesa rezultira počinjenjem nasilja zbog subjektivnog doživljaja napuštanja ili neuspjeha u vezi. Teorija ličnosti pokazala se izvrsnom pri karakterizaciji počinitelja partnerskog nasilja te je poslužila kao temelj razumijevanja individualnih čimbenika kao prediktora nasilja. Ipak, kritika ovog pristupa jest nemogućnost razumijevanja interakcije tih individualnih čimbenika s onim situacijskim.

Upravo je prethodno istaknut nedostatak teorije ličnosti polazišna točka teorija tipologija. Utemeljitelji ove teorije (Holtzworth-Munroe i Stuart, 1994), kategoriziraju počinitelje nasilja s obzirom na tri distalna (genetika, rana iskustva nasilja u obitelji i rana iskustva nasilja s vršnjacima) te četiri proksimalna čimbenika (nesiguran stil privrženosti, impulzivnost, nerazvijene socijalne vještine i permisivni stavovi prema nasilju nad ženama). Monson i Langhinrichsen (2002) te Foshee, Bauman, Linder, Rice i Wilcher (2007), preuzimaju tipologizaciju i diferenciraju po spolovima dolazeći i do motiva za počinjenje nasilja među pripadnicima određenog podtipa, odnosno mladića i djevojaka. Kritike teorije tipologije primarno se fokusiraju na nedovoljno jasno razgraničenje među podtipovima, odnosno njihovo djelomično preklapanje. Nadalje, opisana teorija ne pruža zadovoljavajući odgovor na pitanje etiologije nasilja, a zanemaruje i neke druge čimbenike (npr. percepciju rodni uloga, trajanje partnerskog odnosa) koji su posebice važni u kontekstu nasilja u mladenačkim partnerskim vezama (Dodaj i sur., 2017).

3.6.4. Novije teorije nasilja u partnerskim vezama

S obzirom na to da je nasilje u vezama varijabilno i nekonzistentno u vremenu i po intenzitetu te činjenice da utječe na oba partnera, a ne isključivo na individualca, Capaldi i Kim (2007) razvijaju dinamični razvojni-sustavni model koji pretpostavlja dinamičnu prirodu nasilja sagledavajući niz razvojnih i situacijskih čimbenika te značajke samog odnosa. Drugim riječima, ovaj model promatra karakteristike oba partnera, kontekst i prirodu odnosa te

distingvira stanja pojedinca na akutna i kronična. Prema Dodaj i sur. (2017), opisani model omogućava definiranje prediktora nasilja, ali i ishoda psihološkog tretmana pa je koristan pri planiranju istih. Kao temeljni nedostatak, Dodaj i sur. (2017) navode nedovoljno jasno definiranje i analizu pojedinih čimbenika.

Nadalje, temeljna pretpostavka tvorca modela poticaja/prinudivanja/inhibiranja nasilja (Finkel, 2007) u intimnim vezama jest da partneri učestalo doživljavaju agresivne impulse prema drugoj strani, a ono što odlučuje o počinjenju nasilja jesu stimulirajući okidači, bihevioralna potreba za nasiljem pod utjecajem okidača te čimbenici koji nadjačavaju tu potrebu. Prema autoru, nasilje se javlja kada stimulirajući okidači potaknu potrebu za nasiljem koja se ne može obuzdati samoregulacijom, empatijom i ostalim modelima mišljenja i ponašanja koja pojedinca odvlače od nasilja. Doprinos ovog modela jest uvođenje samoregulirajućih mehanizama u diskurs putem kojih, primjerice, možemo sagledati razinu impulzivnosti ili intenzitet emocionalnog doživljavanja u slučaju kada želimo predvidjeti i objasniti nasilje u vezi. Ipak, glavni nedostatak ovog modela, prema Dodaj i sur. (2017) jest rigidna distinkcija među čimbenicima poticanja i inhibiranja nasilja.

Konačno, integrirajući postavke teorija socijalnog učenja i bihevioralnih teorija, Bell i Naugle (2008), razvijaju kontekstualni teorijski model nasilja u intimnim vezama koji primarni fokus stavlja na kontekstualne čimbenike (podražaje i događaje koji prethode nasilnom ponašanju i oni koji ga motiviraju, razine socijalne prilagođenosti partnera, pravila postavljena u odnosu i stavovi partnera, aktivacija mehanizama kažnjavanja i nagrađivanja). Prednost ovog modela, prema Dodaj i sur. (2017), jest sagledavanje varijabilnih odrednica nasilja u intimnim vezama. S druge strane, autorice smatraju kako su potrebne dodatne empirijske provjere za potvrdu ovog modela. Osim toga, tvorcima ovog modela (Bell i Naugle, 2008), podjednaku važnost pridaju svakom kontekstualnom čimbeniku pri predikciji nasilja što je, prema autoricama, malo vjerojatna pretpostavka.

4. Kratki pregled dosadašnjih istraživanja

Nasilje u partnerskim odnosima mladih tema je s relativno kratkom poviješću istraživanja, ali u zadnje vrijeme interesira sve veći broj znanstvenika. Prva istraživanja na spomenutu temu provedena su osamdesetih godina prošlog stoljeća i to nastavno na istraživačku djelatnost u kontekstu obiteljskog i bračnog nasilja. Makepeace (1981) izvještava kako i adolescenti doživljavaju i čine nasilje u romantičnim odnosima što se protivilo dotadašnjem

romantiziranom i bezbrižnom pogledu na adolescentske veze. S obzirom na niz metodoloških prepreka na koje su znanstvenici nailazili u početcima istraživanja ovog područja, Sugarman i Hotaling (1989, str. 28) nasilje u adolescentskim vezama nazivaju "fenomenom koji je u potrazi za teorijskim okvirom". O'Keefe i sur. (1986), izvještavaju kako je 35.1% adolescenata doživjelo neki oblik nasilja u vezi što je u skladu s pregledom rezultata dotadašnjih istraživanja kojeg donose Sugarman i Hotaling (1989), ali i s kasnijim istraživanjima (Cunardi i sur., 2002). S druge strane, Straus (2008), nakon internacionalnog istraživanja provedenog s 13601 adolescentom izvještava kako je 30% sudionika počinilo neki oblik fizičkog nasilja nad partnerom. Autor također navodi kako je uzajamno nasilje najčešći obrazac nasilja praćen s nasiljem djevojaka nad mladićima. Drugim riječima, mladići su u najmanjem riziku od počinjenja nasilja, osim ako se radi o situaciji obostranog nasilja što je u skladu s velikim brojem kako nacionalnih tako i stranih istraživanja (Lane i Gwartney-Gibbs, 1985; Arias, Samios i O'Leary, 1987; DeMaris, 1987; Ajduković i sur., 2011). S obzirom na vrstu nasilja, Archer (2002), ističe kako djevojke najčešće čine emocionalno i fizičko nasilje nad partnerima, dok su u slučaju seksualnog nasilja uglavnom žrtve. Konačno, Magdol, Moffitt, Caspi i Silva (1998) navode kako su djevojke statistički u većem riziku od počinjenja nasilja prema partneru u adolescenciji što je u skladu s Biroscak, Smith, Roznowski, Tucker i Carlson (2006) i Garcia, Soria i Hurwitz (2007) koji izvještavaju o ženama starijima od 30 godina kao o grupi u većem riziku od viktimizacije. Istraživanja o uvjerenjima i stavovima o nasilju i rodnim ulogama uglavnom su se provodila u kontekstu identificiranja rizičnih čimbenika adolescentskog partnerskog nasilja. Follingstad, Rutledge, Polek i McNeill-Hawkins (1988) izvještavaju o povezanosti fizičke viktimizacije djevojaka s tradicionalnijim stavovima prema ulogama žena, većom vjerojatnošću korištenja opravdanja za zlostavljanje, idealiziranjem veza i sklonosti opisivanja vlastite nasilne veze kao "ozbiljne". Temple, Shorey, Tortolero, Wolfe i Stuart (2013) navode kako su permisivni stavovi prema nasilju, prihvaćeni odrastanjem u nasilnoj obitelji, jedan od najjačih prediktora nasilja u partnerskim vezama kako kod djevojaka, tako i kod mladića.

Nacionalna istraživanja donose slične rezultate kao i ona strana. Prvo istraživanje o nasilju u romantičnim odnosima mladih u Hrvatskoj provodi Pećnik (1990, prema Ajduković i Ručević, 2009) te izvještava o visokoj sklonosti mladih korištenju verbalno agresivnog ponašanja. Oko trećine sudionika izjavilo je da je imalo iskustvo fizičkog nasilja u odnosu. Po istoj autorici, mladići, češće od djevojaka, pribjegavaju korištenju nasilnih ponašanja kao metodi razrješenja sukoba. Sljedeća veća istraživanja provode Bijelić (2004, prema Hodžić,

2007) i Hodžić (2007), autori iz Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje. Istraživanje iz 2004. godine (Bijelić, 2004, prema Hodžić, 2007) služilo je kao pilot istraživanje o stavovima prema nasilju i rodnim ulogama, a izvijestilo je kako je 60% ispitanika doživjelo neki oblik nasilja u vezi, dok je 43% mladih nasilno postupilo prema partneru. Tri godine kasnije Hodžić (2007), provodi istraživanje s 1014 polaznika trećih i četvrtih razreda iz ukupno 42 srednje škole u Republici Hrvatskoj. Cilj istraživanja bio je utvrditi učestalost i oblike te uzroke i posljedice nasilja koje mladi doživljavaju u romantičnim vezama te ispitati stavove o nasilju i rodnim ulogama mladih. Istraživanje je posebno zanimljivo jer, osim navedenog, ispituje i niz rizičnih čimbenika sudionika (npr. obiteljska struktura, vjerski odgoj, iskustva nasilja u obitelji, vršnjačke grupe, samopoštovanje, konzumacija sredstava ovisnosti). Rezultati donose podatke kako je 70% mladih barem jednom doživjelo neki oblik partnerskog nasilja među kojima su se isticali ljubomora i ljubomorom motivirana ponašanja kao najviše zastupljeni oblici zlostavljanja. S obzirom na počinjeno nasilje, 43% mladih izjavilo je kako se nasilno ponašalo prema romantičnom partneru s najvećom zastupljenošću opisanih ljubomornih ponašanja. Konačno, Hodžić (2007) izvještava kako su mladići statistički značajno skloniji permisivnim stavovima prema nasilju te patrijarhalnim stavovima i stereotipnim stavovima prema rodnim ulogama što je u skladu s Ajduković i sur. (2011). Nadalje, Ajduković i Ručević (2009), nakon istraživanja provedenog s 1422 sudionika, izvještavaju o statistički značajnoj povezanosti prijetnji i činjenja fizičkog nasilja kako kod mladića, tako i kod djevojaka. Istraživanje Ajduković i sur. (2011) za cilj je imalo utvrditi frekvenciju i prevalenciju partnerskog nasilja u adolescenciji. Dobivene su podatke autori analizirali s obzirom na varijable koje teorijski mogu biti povezane s nasilnim ponašanjima potvrđujući rezultate prethodnih istraživanja o spolu, uvjerenjima i uzajamnosti nasilja kao rizičnim čimbenicima nasilja u partnerskoj vezi. Ono što je također važno istaknuti jest da su sudionici iskazali znatno veću spremnost na pružanje pomoći od spremnosti da sami zatraže pomoć u slučaju izloženosti nasilju što je u skladu s Hodžić (2007).

5. Metodologija istraživanja

5.1. Problem istraživanja

Na temelju svega navedenog može se zaključiti kako je nasilje u adolescentskim romantičnim vezama rastući zdravstveni, ali i psiho-socijalni i pedagoški problem koji zahtjeva veću pozornost javnosti. S obzirom na to da je adolescencija period distanciranja od roditeljskog autoriteta s ciljem formiranja vlastitog identiteta, dolazi do odbacivanja ili

prihvatanja ponašanja, vrijednosti i stavova iz obitelji, vršnjačkih grupa, medija i širih razina ekološkog sustava (npr. religije, kulture), odnosno do kreiranja vlastitog sustava mišljenja i ponašanja. Drugim riječima, period između djetinjstva i odrasle dobi kritičan je, između ostalog, za usvajanje i razvoj ponašanja i stavova o međuljudskim odnosima, nasilju i rodnim ulogama, kategorijama koje značajno utječu na sveukupna iskustva romantičnih odnosa.

5.2. Cilj i zadatci istraživanja

Cilj ovog rada jest utvrditi povezanost iskustava i stavova o nasilju u romantičnim vezama splitskih srednjoškolaca. Zadatci ovog diplomskog rada su sljedeći:

- utvrditi demografske karakteristike sudionika
- utvrditi strukturu doživljenog nasilja u vezama sudionika
- utvrditi razinu samopoštovanja sudionika
- analizirati doživljeno nasilje u vezama sudionika
- analizirati stavove sudionika o nasilju i rodnim ulogama
- utvrditi povezanost odgoja u vjerskom duhu i stavova o nasilju i rodnim ulogama
- utvrditi povezanost samopoštovanja i doživljenog nasilja sudionika
- utvrditi povezanost doživljenog nasilja i stavova o nasilju i rodnim ulogama sudionika.

5.3. Istraživački problemi i hipoteze

U skladu s ciljem i zadacima, postavljeni su istraživački problemi i hipoteze:

P1: Utvrditi povezanost religioznosti i stavova sudionika o nasilju u vezama.

H1: Sudionici odgajani dosljedno u vjerskom duhu i prema vjerskim načelima pokazuju nižu razinu permissivnih stavova o nasilju od sudionika koji nisu uopće ili nisu dosljedno odgajani u vjerskom duhu.

P2: Utvrditi povezanost razine samopoštovanja i doživljenog nasilja u vezi.

H2: Sudionici s nižim samopoštovanjem doživjeli su višu razinu nasilja u vezi.

P3: Utvrditi povezanost stavova o rodnim ulogama i iskustava nasilja u vezi.

H3: Sudionici koji pokazuju višu razinu stereotipnih stavova o rodnim ulogama imaju više nasilnih iskustava u vezama.

P4: Utvrditi povezanost strukture obitelji i doživljenog nasilja.

H4: Osobe koje ne žive s oba roditelja doživjele su višu razinu nasilja u vezama.

5.4. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 376 učenika od kojih je 129 muškog spola (34,3%), 233 ženskog spola (62%), a 14 učenika nije se izjasnilo (3,7%). Sudionici su bili u dobi od 16 do 21 godine. Od ukupnog uzorka, 40 sudionika imalo je 16 godina (10,6%), 158 sudionika bilo je u dobi od 17 godina (42%), 136 u dobi od 18 godina (36,2%), 4 sudionika u dobi od 20 godina (1,1%) te jedan sudionik u dobi od 21 godinu (0,3%). Prosječna dob je 17,48 godina. Među sudionicima istraživanja bilo je 144 polaznika strukovne škole (38,3%), 80 sudionika umjetničkog usmjerenja (21,3%), 76 gimnazijalaca (20,2%), kao i polaznika zdravstvenog usmjerenja (20,2%). Odličnu zaključnu ocjenu na kraju prethodne godine imalo je 36,2% sudionika, s vrlo dobrim uspjehom završilo je 49,7%, dobrim 13,3%, a dovoljnim 0,8% sudionika. S majkom i ocem živi 80,3% sudionika, dok njih 19,7% živi u različitim oblicima organiziranog smještaja izvan obiteljskog okruženja ili s nekim drugim članovima obitelji. U vjerskom duhu i prema vjerskim načelima odgajano je 143 sudionika (38%), 183 uglavnom je odgajano u vjerskom duhu i prema vjerskim načelima (48,7%), dok 49 ispitanika nije uopće odgajano u vjerskom duhu (13%).

5.5. Instrument i postupak

Upitnik korišten u ovom istraživanju preuzet je iz istraživanja Centra za edukaciju i savjetovanje i istraživanje provedenom 2007. godine pod nazivom *"Nasilje ne prolazi samo od sebe. Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj"* (Hodžić, 2007). S obzirom na ciljeve i opseg ovog rada, nije korišten čitavi upitnik, već su odabrani njegovi dijelovi. Originalni upitnik sadržava 200 čestica. U ovom istraživanju korišten je upitnik od 65 čestica. Prvi dio upitnika ispituje demografske podatke. Osim dobi, spola i podataka o školovanju, učenicima su postavljena i pitanja: "Jesi li odgajan/odgajana u vjerskom duhu?" te "S kim živi?". Drugi dio upitnika sadrži deset tvrdnji o samopoštovanju, a učenici su označavali u kojoj se mjeri određena tvrdnja odnosi na njih (1 - u potpunosti netočno; 5 - u potpunosti točno). Treći dio upitnika ispituje doživljeno nasilje u vezama, a učenici su odgovarali označavanjem polja "da" ili "ne". Učenici koji nisu bili u romantičnoj vezi ne odgovaraju na pitanja postavljena u ovom dijelu upitnika, već ih prethodno postavljeno pitanje "Jesi li ikada bio/bila u vezi?" upućuje na sljedeći (četvrti) dio upitnika. Četvrti dio

upitnika ispituje uvjerenja o rodnim ulogama i (ne)opravdanosti nasilja. Način odgovaranja istovjetan je prethodnom setu pitanja. Peti dio upitnika sadrži pitanja otvorenog tipa kojima se učenike ispituje o edukaciji i prevenciji nasilnog ponašanja u vezama, a koje se provodi u školi. Primjerice, „Što bi škola mogla/trebala napraviti u prevenciji nasilja u adolescentskim vezama?“ te „Misliš li da je važno razgovarati o temi nasilja u vezama? Zašto?“ i „Koje je asocijacije, pitanja ili dileme izazvala ova anketa kod tebe?“. Korištenje upitnika u svrhu provođenja ovog istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Filozofskog fakulteta u Splitu te nadležne osobe/etička povjerenstva u srednjim školama u kojima se istraživanje provodilo. Istraživanje je provedeno između studenog 2022. i siječnja 2023. godine u pet splitskih srednjih škola. Sudionici su popunjavali anketu za vrijeme nastavnog sata u trajanju od 15 minuta. Prije ispunjavanja upitnika sudionicima je ukratko predstavljena tema i cilj istraživanja te su im ponuđene upute za ispunjavanje. Sudjelovanje je bilo anonimno i dobrovoljno, a niti jedna osoba nije odbila sudjelovati. Kvantitativni podaci obrađeni su u programskom paketu za statističku obradu SPSS 27.

6. Rezultati

Razina samopoštovanja ispitana je Rosenbergovom skalom koja se sastojala od 10 tvrdnji za koje sudionici procjenjuju vlastiti stupanj slaganja. Tvrdnje koje su označavale manjak samopoštovanja kasnije su se obrnuto bodovale, a ukupni rezultat formirao se zbrajanjem pojedinih rezultata za svaku tvrdnju. Rezultati su se kretali od 10 do 50 gdje je rezultat od 10 do 30 definiran kao niža, 30 do 40 umjerena, a od 40 do 50 kao visoka razina samopoštovanja (Hodžić, 2007). Ukupno 19,4% sudionika postiglo je rezultate koji odgovaraju nižoj razini samopoštovanja, 35,1% umjerenoj, dok 44,1% sudionika posjeduje visoku razinu samopoštovanja. Nakon provedenog t-testa nezavisnih uzoraka, utvrđena je statistički značajna razlika u razini samopoštovanja ($t(355) = 3,115$, $p = 0,002$) kod mladića ($M = 39,25$, $SD = 7,67$) i djevojaka ($M = 36,45$, $SD = 8,31$).

U romantičnom odnosu bilo je 190 (52,5%) sudionika, od kojih je 65 (34,2%) mladića i 125 (65,8%) djevojaka, a postavljeno im je pitanje je li im se ikada dogodilo da se partner prema njima ponašao na jedan od navedenih načina s liste koja je sadržavala devetnaest pitanja o oblicima zlostavljanja koji uključuju emocionalno/psihološko, fizičko i seksualno nasilje. U tablici 1. prikazana je učestalost doživljavanja pojedinog oblika nasilja te (ne)postojanje statistički značajne razlike s obzirom na spol sudionika.

Tablica 1. Doživljena nasilna ponašanja u vezi

Doživljeno nasilno ponašanje u vezi	Ukupno (%)	Mladići (%)	Djevojke (%)	χ^2 (df)
Ponaša se izrazito ljubomorno	47,6	46,8	48	0,2 (1)
Ponaša se posesivno, kao da si ti njegovo/njezino vlasništvo.	24,7	21,5	26,4	0,5 (1)
Govori ti da si glup/glupa i naziva pogrdnim imenima.	24,9	25	24,8	0 (1)
Daje ti do znanja da što god učiniš nije dovoljno dobro.	17,5	18,5	16,9	0,7 (1)
Govori da će te ostaviti ako ne pristaneš na seksualne odnose.	6,9	4,7	8	0,7 (1)
Krivi tebe kada s tobom ne postupa dobro, govori ti da si sam/sama tražio/trazila.	23,3	17,2	26,4	2 (1)
Nagovara te na seksualan odnos, iako ti nisi spreman/spremna.	10	3,1	13,6	5,3 (1)*
Nasilno se ponaša prema drugima što tebe plaši.	8,4	6,2	9,6	0,7 (1)
Baca na tebe stvari ili namjerno uništava tvoje stvari.	2,6	3,1	2,4	0,1 (1)
Dovodi te u neugodne situacije, omalovažava i ismijava pred drugima.	13,8	14,1	13,6	0,1 (1)
Optužuje te bez razloga za flert s drugima ili da ga/je varaš.	28,6	26,6	29,6	0,2 (1)

Prijeti da će ozlijediti tebe ili neku tebi dragu osobu.	4,8	6,2	4	0,4 (1)
Pokušava te nagovoriti na nešto ili izazvati krivnju kod tebe govoreći: "Da me stvarno voliš, ti bi..."	30,9	26,8	34,4	2,2 (1)
Odbija koristiti zaštitu u seksualnom odnosu, iako ti to želiš.	7,4	6,3	8	0,2 (1)
Donosi odluke umjesto tebe.	11,1	12,3	10,4	0,2 (1)
Fizički te ozlijedio/ozlijedila (udario/udarila ili ošamario/ošamarila).	9	9,2	8,9	0 (1)
Traži od tebe opravdanja za sve što radiš, kamo ideš i za svaku osobu s kojom se susrećeš.	24,3	21,9	25,6	0,3 (1)
Prisiljava te na seksualne odnose.	4,2	1,5	5,6	1,7 (1)
Ponaša se kao da su u njoj/njemu dvije osobe - nekad je izrazito ljubazan/ljubazna, a nekad je zaista loš/loša.	32,6	25,8	36	2 (1)

*p < 0,05

Prethodnom analizom dobivenih rezultata, utvrđeno je kako dvije trećine mladih (66%) koji su bili u vezi doživjeli su barem jedan oblik zlostavljanja. Najčešći oblici zlostavljanja spadaju u grupu emocionalnog (ljubomora, posesivnost, ucjena, optužbe, uvjeravanje kako je osoba sama kriva za doživljeno nasilje) i verbalnog nasilja (vrijeđanje), dok su fizičko i seksualno nasilje manje zastupljeni oblici zlostavljanja u ovom uzorku. Nakon provedenog Pearsonovog testa nezavisnosti, utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike ($\chi^2 = 5,262$, $df = 1$, $p < 0,05$) između mladića (3,1%) i djevojaka (13,6%) samo u slučaju nagovaranja na spolni odnos, oblik zlostavljanja koji su u većoj mjeri iskusile djevojke. Dobivene rezultate potvrđuje i istraživanje Hodžić (2007) ističući postotak mladih koji su doživjeli nasilje u vezi,

učestalost različitih oblika nasilja kao i statistički značajno višu sklonost djevojaka doživljavanju nagovora na spolne odnose.

Sudionicima je također postavljeno pitanje slažu li se s određenim tvrdnjama o stereotipnim rodnim ulogama kao i o očekivanjima vezanim za spol/rod. Tablica 2. prikazuje postotke ispitanih osoba koje su se složile s navedenim tvrdnjama te statistički značajnu razliku u odgovorima s obzirom na spol.

Tablica 2. Slaganje sa stavovima o rodnim ulogama i očekivanjima vezanim za spol/rod

Stavovi o rodnim ulogama i očekivanjima vezanim za spol/rod	Ukupno (%)	Mladići (%)	Djevojke (%)	χ^2 (df)
Od djevojke se očekuje da pristane na seks s mladićem koji je potrošio poprilično novca na nju tijekom zajedničkog izlaska.	7,2	12,6	4,3	8,4 (1)*
Kada žene kažu NE, misle DA.	13,4	28,7	5,2	37,7 (1)**
Pravi muškarac je aktivan, agresivan, neovisan i dominantan.	14,5	27,2	7,7	24,9 (1)**
Žena treba paziti da ne izaziva muškarca.	20,8	47,2	6,9	79 (1)**
Društvo vrši pritisak na mladiće da stupe u seksualne odnose.	74,9	62,2	81,9	16,9 (1)**
Mladići i djevojke imaju različite razloge za ulazak u vezu - mladići žele seks, a djevojke ljubav.	29,4	19,8	34,6	8,6 (1)*

** p < 0,005 * p < 0,001

Rezultati ukazuju na zaključak kako su vrijednosni sustavi mladih nerijetko temeljeni na spolnim/rodnim stereotipima i očekivanjima. Za razliku od doživljenih oblika nasilja, statistički značajna povezanost između spola i stavova o rodним ulogama i očekivanjima vezanim za spol utvrđena je za sve čestice. Pearsonovim testom nezavisnosti utvrđeno je kako su mladići statistički značajno skloniji izražavanju većine gore navedenih stavova. Naime, gotovo polovina mladića (47,2%) vjeruje kako žena treba paziti da ne izaziva muškarca, dok se s tim slaže 6,9% djevojaka. Svaki treći mladić (28,7%) drži kako žensko „ne“ ne treba shvaćati ozbiljno, dok u to vjeruje 5,2% djevojaka. Sličan udio mladića (27,2%) smatra da su aktivnost, agresivnost, neovisnost i dominantnost ključne karakteristike pravog muškarca, dok se s tim stavom slaže 7,7% djevojaka. Otprilike svaki deseti mladić (12,6%) i svaka dvadeseta djevojka (4,3%) smatraju kako je seks djevojčina protuusluga za izlazak koji je platio mladić. Ipak, djevojke su statistički značajno sklonije vjerovati kako društvo vrši pritisak na mladiće da postanu seksualno aktivni (81,9%), što ostaje neosvijesteno za 62,2% mladića. Isto tako, veći udio djevojaka (34,6%, u odnosu na 19,8% mladića) smatra kako mladići i djevojke nisu motivirani istim razlozima za ulazak u romantični odnos. U odnosu na Hodžić (2007), koji također izvještava o statistički značajno višoj sklonosti mladića izražavanju navedenih stavova, ukupan uzorak ovog istraživanja iskazao je nešto nižu razinu istih.

Isto pitanje postavljeno je u slučaju (ne)slaganja s mitovima i stereotipnim stavovima vezanim za nasilje i njegovu (ne)opravdanost. Tablica 3. prikazuje postotak onih koji su se složili s određenom tvrdnjom vezanom za prethodno opisano te statistički značajne razlike u odgovorima s obzirom na spol.

Tablica 3. Slaganje sa stavovima o nasilju

Permisivni stavovi prema nasilju	Ukupno (%)	Mladići (%)	Djevojke (%)	χ^2 (df)
Ljubomora je način na koji se može pokazati ljubav.	36,8	45,7	31,9	6,7 (1)
Osoba koja zlostavlja druge pod utjecajem alkohola ili droga nije odgovorna za svoje ponašanje.	9,1	15,6	5,6	10 (1)*

Prihvatljivo je da mladić udari djevojku ako ga je ona prevarila.	6,1	11,7	3	10,9 (1)**
Posljedice psihičkog/emocionalnog zlostavljanja nisu podjednako ozbiljne kao i posljedice fizičkog zlostavljanja.	11,1	20,6	6	17,7 (1)**
Silovanje u braku nije moguće.	16,7	29,5	9,5	23,7 (1)**
Kada osoba odluči prekinuti nasilnu vezu, jednostavno joj je napustiti partnera/partnericu.	15,7	33,6	6	46,7 (1)**
Za neke osobe je dobro da ih partner/partnerica ponekad udari.	10,5	23,4	3,4	35,1 (1)**
Osobe koje zlostavljaju svoje partnere/partnerice na taj ih način ne pokušavaju kontrolirati.	17,8	26	13,4	8,9 (1)*
Osobe koje ne napuste nasilne partnere/partnerice žele biti zlostavljane.	6,6	15,5	1,7	25,4 (1)**
Osobe koje tuku svoje partnere/partnerice uvijek su nasilne.	60,2	49,9	66,1	9,4 (1)*
Kada par rješava svoje sukobe upotrebom fizičke sile, to je njihova stvar i ne treba se miješati.	8,4	18,9	2,6	28,5 (1)**
Prihvatljivo je ponekad u nagovaranju i uvjeravanju upotrijebiti i fizičku silu.	3,3	7,8	0,9	12,3 (1)**

* p < 0,005 **p < 0,001

Dobiveni rezultati ukazuju na zabrinjavajuće postotke mladih koji svojim stavovima odobravaju nasilje. Tako polovina mladića (49,9%) i čak dvije trećine djevojaka (66,1%) smatraju kako je nasilan partner nužno nasilan i prema ostalim članovima društva, dok gotovo

polovina mladića (45,7%) i trećina djevojaka (31,9) smatraju kako se privrženost romantičnom partneru može iskazati ljubomorom. Visok postotak mladića (29,5%) smatra kako je bračna zajednica dovoljno opravdanje za prisiljavanje na spolne odnose, dok se tom stavu priklonila svaka deseta djevojka (9,5%). Povremenu upotrebu nasilja u partnerskom odnosu opravdava 23,4% mladića i 3,4% djevojaka, dok 11,7% mladića i 3% djevojaka udarac smatraju primjerenom kaznom za preljub. Konačno, upotrebu fizičke sile u tuđem odnosu smatra privatnom stvari 18,9% mladića i 2,6% djevojaka, dok 15,6% mladića i 5,6% djevojaka opravdavaju vršenje nasilja pod utjecajem droga/alkohola. Pearsonovim testom nezavisnosti utvrđena je statistički značajnija sklonost mladića u priklanjanju gore navedenim stavovima i to u svim slučajevima, osim u slučaju shvaćanja posljedica nasilja i težine prekidanja nasilnog odnosa, ali i uvjerenja kako su počinitelji nasilja u vezi uvijek nasilni. Kao i u slučaju ispitivanja stavova prema rodnim ulogama, rezultati ovog istraživanja uglavnom su pokazali sličnu ili nižu razinu permisivnih stavova adolescenata prema nasilju u odnosu na Bijelić (prema Hodiž, 2007) i Hodžić (2007). Ipak, Hodžić (2007) izvještava o većoj sklonosti mladića pribjegavanju većini navedenih stavova što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja.

U sklopu prvog istraživačkog problema Pearsonovim testom nezavisnosti ispitana je povezanost religioznosti i stavova sudionika prema nasilju u vezama pod pretpostavkom da sudionici odgajani dosljedno u vjerskom duhu i prema vjerskim načelima pokazuju nižu razinu permisivnih stavova prema nasilju od sudionika koji nisu uopće ili nisu dosljedno odgajani u vjerskom duhu. Tablica 4. prikazuje postotak slaganja dvije grupe sudionika s permisivnim stavovima prema nasilju te statistički značajnu povezanost.

*Tablica 4. Povezanost permisivnih stavova prema nasilju i odgoja u vjerskom duhu***

Permisivni stavovi prema nasilju	Jesu li te u obitelji odgajali u vjerskom duhu?	„Ne“ (%)	„Da, ali ne previše“ (%)	„Da, dosljedno u skladu s vjerskim načelima“ (%)	χ^2 (df)
Ljubomora je način na koji se može pokazati ljubav.		31,9	42,7	32,6	4,1 (2)
Osoba koja zlostavlja druge pod utjecajem alkohola ili droga nije odgovorna za svoje ponašanje.		14,3	9,9	9,1	1,1 (2)

Prihvatljivo je da mladić udari djevojku ako ga je ona prevarila.	6,1	7,2	7,7	0,1 (2)
Posljedice psihičkog/emocionalnog zlostavljanja nisu podjednako ozbiljne kao i posljedice fizičkog zlostavljanja.	6,3	9,3	15,6	4,6 (2)
Silovanje u braku nije moguće.	14,3	14,4	22,4	3,9 (2)
Kada osoba odluči prekinuti nasilnu vezu, jednostavno joj je napustiti partnera/partnericu.	10,4	16,2	16,8	1,1 (2)
Za neke osobe je dobro da ih partner/partnerica ponekad udari.	16,7	12,1	9,8	1,7 (2)
Osobe koje zlostavljaju svoje partnere/partnerice na taj ih način ne pokušavaju kontrolirati	12,2	13,8	24,6	7,6 (2)*
Osobe koje ne napuste nasilne partnere/partnerice žele biti zlostavljane.	4,1	6,6	7,7	0,8 (2)
Osobe koje tuku svoje partnere/partnerice uvijek su nasilne	47,9	57,9	67,4	6,4 (2)*
Kada par rješava svoje sukobe upotrebom fizičke sile, to je njihova stvar i ne treba se miješati.	16,3	10,4	6,4	4,3 (2)
Prihvatljivo je ponekad u nagovaranju i uvjeravanju upotrijebiti i fizičku silu.	4,1	4,4	2,8	0,5 (2)

*p < 0,05

** Tablični prikaz prema Hodžić (2007)

Statistički značajna povezanost izražavanja permisivnih stavova prema nasilju i odgoja u religioznom duhu utvrđena je u dva slučaja. Naime, osobe odgajane dosljedno u skladu s vjerskim načelima su statistički značajno sklonije vjerovanju kako su osobe koje zlostavljaju

svoje partnere/partnerice uvijek nasilne te kako nasilje u tom slučaju nije sredstvo kontrole. Dobiveni rezultati ukazuju na višu razinu permisivnih stavova prema nasilju kod osoba odgajanih dosljedno prema vjerskim načelima zbog čega je **prva istraživačka hipoteza, a koja glasi: „Sudionici odgajani dosljedno u vjerskom duhu i prema vjerskim načelima pokazuju nižu razinu permisivnih stavova o nasilju od sudionika koji nisu uopće ili nisu dosljedno odgajani u vjerskom duhu“ odbačena.** Dobiveni podatci u skladu su s Koch i Ramirez (2010) koji navode kako je kršćanski fundamentalizam povezan s odobravanjem i činjenjem nasilja u romantičnim odnosima (ali ne i psihičkom agresijom).

Drugi istraživački problem odnosio se na povezanost razine samopoštovanja i doživljenog nasilja u vezi te se pošlo od pretpostavke kako su sudionici s nižim samopoštovanjem doživjeli višu razinu nasilja u vezi. Tablica 5. prikazuje sudionike grupirane u tri prethodno opisane kategorije te tvrdnje koje su se pokazale statistički značajnima.

Tablica 5. Povezanost iskustva nasilja u vezi i razine samopoštovanja

Doživljeni oblici nasilja	Razina samopoštovanja	Niska razina (%)	Umjerena razina (%)	Visoka razina (%)	χ^2 (df)
Ponaša se izrazito ljubomorno.		57,9	55,4	35	8,5 (2)*
Ponaša se posesivno, kao da si ti njegovo/njezino vlasništvo.		28,9	30,7	17,1	4,4 (1)
Govori ti da si glup/glupa i naziva pogrđnim imenima.		31,6	31,1	19,5	3,4 (1)
Daje ti do znanja da što god učiniš nije dovoljno dobro.		21,1	24	11,1	4,6 (1)
Govori da će te ostaviti ako ne pristaneš na seksualne odnose.		10,8	8,1	4,9	1,5 (1)
Krivi tebe kada s tobom ne postupa dobro, govori ti da si to sam/sama tražio/tražila.		36,8	28,4	14,6	8,1 (2)*

Nagovara te na seksualan odnos, iako ti nisi spreman/spremna.	13,2	10,7	7,3	1,1 (1)
Nasilno se ponaša prema drugima što tebe plaši.	15,8	10,7	6,1	2,9 (1)
Baca na tebe stvari ili namjerno uništava tvoje stvari.	5,3	5,3	1,2	2,3 (1)
Dovodi te u neugodne situacije, omalovažava i ismijava pred drugima.	28,9	12,2	6,1	12,1 (2)**
Optužuje te bez razloga za flert s drugima ili da ga/je varaš.	28,9	35,1	22	3,3 (1)
Prijeti da će ozlijediti tebe ili neku tebi dragu osobu.	5,4	9,3	3,7	2,2 (1)
Pokušava te nagovoriti na nešto ili izazvati krivnju kod tebe govoreći: “Da me stvarno voliš, ti bi...”	42,1	30,1	25,6	3,3 (1)
Odbija koristiti zaštitu u seksualnom odnosu, iako ti to želiš.	5,3	9,5	6,1	0,9 (1)
Donosi odluke umjesto tebe.	28,9	9,3	7,3	12,3 (2)**
Fizički te ozlijedio/ozlijedila (udario/udarila ili ošamario/ošamarila).	10,8	12,2	7,3	1,1 (1)
Traži od tebe opravdanja za sve što radiš, kamo ideš i za svaku osobu s kojom se susrećeš.	34,2	28	18,5	3,9 (1)
Prisiljava te na seksualne odnose.	7,9	5,3	2,4	1,9 (1)
Ponaša se kao da su u njoj/njemu dvije osobe - nekad je izrazito	44,7	35,6	25,9	4,4 (1)

Ljubazan/ljubazna, a nekad je zaista loš/loša.				
--	--	--	--	--

* p < 0,05 ** p < 0,005

Dobiveni rezultati ukazuju na zaključak kako postoji statistički značajna povezanost razine samopoštovanja i doživljenog nasilja u adolescentskoj populaciji koja se pokazuje u četirima slučajevima. Ekstremnu ljubomoru doživjelo je 57,9% osoba niskog, 55,4% osoba umjerenog i 35% osoba visokog samopoštovanja, dok je okrivljavanje za doživljeno nasilje od strane partnera iskusilo 36,8% sudionika niskog, 28,4% sudionika umjerenog te 14,6% sudionika visoke razine samopoštovanja. Dovođenje u neugodne situacije, omalovažavanje i ismijavanje od strane partnera doživjela je otprilike svaka treća osoba niskog samopoštovanja (28,9%), svaka deseta osoba umjerenog samopoštovanja (12,2%) i svaka dvadeseta osoba visoke razine samopoštovanja (6,1%). Slični postotci dobiveni su i u slučaju iskustva kontrole u vidu donošenja odluka umjesto sudionika od strane partnera. Prema tome, **druga istraživačka hipoteza koja pretpostavlja više oblika doživljenog nasilja kod osoba nižeg samopoštovanja je potvrđena.** Rezultati ovog istraživanja u skladu su s Van Ouytsel, Ponnet i Walrave (2017) koji također izvještavaju o povezanosti viktimizacije u romantičnim vezama adolescenata i njihovom stupnju samopoštovanja.

Treći istraživački problem ispituje povezanost stavova prema rodnim ulogama i iskustava nasilja u vezi vodeći se pretpostavkom kako su sudionici koji pokazuju višu razinu stereotipnih stavova prema rodnim ulogama imali više nasilnih iskustava u vezama. Za potrebe provođenja analize, čestice koje ispituju stavove prema rodnim ulogama su obrnuto bodovane kako bi slaganje sa svakom izražavalo stereotipan stav. Zbrajanjem rezultata (ne = 0; da = 1) rezultiralo je podacima o srednjoj vrijednosti čitavog uzorka ($M = 1.08$) na temelju koje je generirana dihotomna varijabla: prva grupa uključivala je osobe koje su se složile s jednim ili nijednim stavom ($M \leq 1$), dok su u drugu grupu uvršteni sudionici sa srednjom vrijednošću rezultata pojedinih odgovora većom ili jednakom 2 ($M \geq 2$). Potom je proveden Pearsonov test nezavisnosti kojim se željela ispitati povezanost stavova prema rodnim ulogama (koristeći dihotomnu varijablu: niža razina $M \leq 1$; viša razina $M \geq 2$) i doživljenog nasilja. Tablica 6. prikazuje oblike doživljenog nasilja za koje je utvrđena statistički značajna povezanost s razinom slaganja sa stavovima prema rodnim ulogama.

Tablica 6. Slaganje sa stavovima prema rodnim ulogama i doživljeno nasilje

Doživljeno nasilje	Razina slaganja sa stavovima prema rodnim ulogama	M ≤ 1 (%)	M ≥ 2 (%)	χ ² (df)
	Ponaša se izrazito ljubomorno.	50	44,9	0,4 (1)
	Ponaša se posesivno, kao da si ti njegovo/njezino vlasništvo.	26,7	20,4	0,8 (1)
	Govori ti da si glup/glupa i naziva pogrdnim imenima.	19,1	42,9	10,6 (1)*
	Daje ti do znanja da što god učiniš nije dovoljno dobro.	16,8	20,4	0,3 (1)
	Govori da će te ostaviti ako ne pristaneš na seksualne odnose.	7,7	8,3	0 (1)
	Krivi tebe kada s tobom ne postupa dobro, govori ti da si to sam/sama tražio/trazila.	22,9	32,7	1,8 (1)
	Nagovara te na seksualan odnos, iako ti nisi spreman/spremna.	10,7	8,2	0,2 (1)
	Nasilno se ponaša prema drugima što tebe plaši.	9,2	10,2	0 (1)
	Baca na tebe stvari ili namjerno uništava tvoje stvari.	2,3	2	0 (1)
	Dovodi te u neugodne situacije, omalovažava i ismijava pred drugima.	13	18,8	0,9 (1)
	Optužuje te bez razloga za flert s drugima ili da ga/je varaš.	29	24,5	0,4 (1)
	Prijeti da će ozlijediti tebe ili neku tebi dragu osobu.	3,1	10,2	3,8 (1)
	Pokušava te nagovoriti na nešto ili izazvati krivnju kod tebe govoreći: "Da me stvarno voliš, ti bi..."	29,8	33,3	0,2 (1)
	Odbija koristiti zaštitu u seksualnom odnosu, iako ti to želiš.	6,2	12,2	1,8 (1)
	Donosi odluke umjesto tebe.	12,2	10,2	0,1 (1)
	Fizički te ozlijedio/ozlijedila (udario/udarila ili ošamario/ošamarila).	10	6,3	0,6 (1)

Traži od tebe opravdanja za sve što radiš, kamo ideš i za svaku osobu s kojom se susrećeš.	24,4	20,8	0,2 (1)
Prisiljava te na seksualne odnose.	4,6	8,2	0,9 (1)
Ponaša se kao da su u njoj/njemu dvije osobe - nekad je izrazito ljubazan/ljubazna, a nekad je zaista loš/loša.	29,8	45,8	4 (1)**

* p < 0,001 **p < 0,05

Statistički značajna povezanost stavova prema rodnim ulogama i doživljenog nasilja utvrđena je na dvije čestice. Naime, dvostruko više ispitanika s višom razinom slaganja s navedenim stavovima (42,9%) doživjelo je verbalno nasilje u odnosu na one koji se s takvim stavovima slažu u manjoj mjeri (19,1%). Isto tako, čak 45,8% sudionika koji su se priklonili stereotipnim stavovima prema rodnim ulogama doživjelo je promjene raspoloženja partnera koje se očituju putem izmjene nasilnih i ljubaznih epizoda, dok je istom bilo izloženo 29,8% osoba niže razine slaganja s navedenim stavovima. Na temelju svega navedenog, **treća istraživačka hipoteza, a koja glasi: „Sudionici koji pokazuju višu razinu stereotipnih stavova o rodnim ulogama imaju više nasilnih iskustava u vezama“, potvrđena je u slučaju dva navedena oblika doživljenog nasilja.** Dobiveni rezultati u skladu su s Hunt, Robinson, Validó, Espelage i Hong (2022) koji također izvještavaju o povezanosti stavova prema rodnim ulogama i doživljavanju, ali i činjenju nasilja u adolescentskim vezama.

U sklopu četvrtog istraživačkog problema željela se utvrditi povezanost strukture obitelji i doživljenog partnerskog nasilja pretpostavljajući kako su sudionici koji ne žive s majkom i ocem doživjeli višu razinu nasilja u vezi. Jedna grupa sudionika sastojala se od osoba koje žive s oba roditelja, dok je druga grupa sadržavala osobe koje žive samo s majkom / samo s ocem / s bakom ili djedom / u dječjem domu / sa starateljem ili starateljicom / u ostalim oblicima smještaja. Tablica 7. prikazuje postotak doživljenog nasilja kod dvije grupe te postojanje statistički značajne povezanosti.

Tablica 7. Povezanost strukture obitelji i doživljenog partnerskog nasilja

Doživljeno nasilno ponašanje u vezi	S majkom i ocem (%)	Ostali oblici obitelji i organiziranog smještaja (%)	χ^2 (df)
Ponaša se izrazito ljubomorno	45	60,5	9,6 (1)
Ponaša se posesivno, kao da si ti njegovo/njezino vlasništvo.	24,3	28,9	8,5 (1)
Govori ti da si glup/glupa i naziva pogrđnim imenima.	21,2	44,4	10 (1)*
Daje ti do znanja da što god učiniš nije dovoljno dobro.	15,9	26,7	2,7 (1)
Govori da će te ostaviti ako ne pristaneš na seksualne odnose.	4	20	12,5 (1)**
Krivi tebe kada s tobom ne postupa dobro, govori ti da si to sam/sama tražio/tražila.	21,7	36,4	3,9 (1)****
Nagovara te na seksualan odnos, iako ti nisi spreman/spremna.	9,2	13,3	0,6 (1)
Nasilno se ponaša prema drugima što tebe plaši.	5,9	22,2	10,6 (1)**
Baca na tebe stvari ili namjerno uništava tvoje stvari.	3,3	4,4	0,1 (1)
Dovodi te u neugodne situacije, omalovažava i ismijava pred drugima.	11,9	20	1,9 (1)
Optužuje te bez razloga za flert s drugima ili da ga/je varaš.	23,8	46,7	8,8 (1)**

Prijeti da će ozlijediti tebe ili neku tebi dragu osobu.	4	13,3	5,3 (1)***
Pokušava te nagovoriti na nešto ili izazvati krivnju kod tebe govoreći: “Da me stvarno voliš, ti bi...”	26,5	47,7	7,1 (1)***
Odbija koristiti zaštitu u seksualnom odnosu, iako ti to želiš.	6	13,3	2,7 (1)
Donosi odluke umjesto tebe.	11,2	17,8	1,4 (1)
Fizički te ozlijedio/ozlijedila (udario/udarila ili ošamario/ošamarila).	6,7	22,2	9,1 (1)**
Traži od tebe opravdanja za sve što radiš, kamo ideš i za svaku osobu s kojom se susrećeš.	23,8	33,3	1,6 (1)
Prisiljava te na seksualne odnose.	3,3	11,1	4,4 (1)***
Ponaša se kao da su u njoj/njemu dvije osobe - nekad je izrazito ljubazan/ljubazna, a nekad je zaista loš/loša?	29,8	48,8	5,4 (1)***

* p < 0,005 **p < 0,001 *** p < 0,05

Rezultati izvještavaju o zabrinjavajućem postotku mladih koji žive s jednim roditeljem / bakom ili djedom / starateljem / u dječjem domu ili drugom obliku smještaja, a koji su doživjeli nasilje u ljubavnom odnosu. Nakon provedenog Pearsonovog testa nezavisnosti, rezultati pokazuju nižu razinu doživljenog nasilja u slučaju adolescenata koji žive s oba roditelja, a statistički značajna povezanost pokazuje se na deset čestica. Statistički najznačajnija povezanost ($p < 0,001$) pokazala se u slučajevima ucjene (prijetnja prekidom zbog odbijanja upuštanja u seksualne aktivnosti) i optuživanja za preljub te zastrašivanja fizičkim nasiljem prema drugoj osobi, odnosno u slučaju fizičkog napada od strane partnera. Nešto manja statistički značajna povezanost, no i dalje vrlo relevantna ($p < 0,005$) pokazala se u slučaju verbalnog nasilja. Konačno, osobe koje žive s jednim roditeljem / bakom ili djedom / starateljem / u dječjem domu ili u drugom obliku organiziranog smještaja statistički su značajno sklonije ($p < 0,05$) doživljavati i okrivljavanje od strane partnera za njegovo loše postupanje,

prijetnje fizičkim nasiljem, emocionalnu ucjenu, prisilu na seksualni odnos te nagle promjene ponašanja od strane partnera u odnosu na adolescente koji žive s oba roditelja. Prema tome, **četvrta istraživačka hipoteza, a koja glasi: „Osobe koje ne žive s oba roditelja doživjele su višu razinu nasilja u vezama“, je potvrđena.** Dobiveni rezultati u skladu su s Cunardi i sur. (2002) koji izvještavaju o prisustvu majke kao zaštitnom čimbeniku pri doživljavanju psihičkog nasilja u slučaju djevojaka te Malik, Sorenson, Aneshensel, (1997 prema: Cunardi i sur., 2002) i Tontodonato, Crew (1992 prema: Cunardi i sur., 2002) koji navode kako su rastava roditelja i prisutnost maćehe ili očuha povezani s pojavom nasilja u adolescentskim vezama.

7. Rasprava

Nakon analize prikupljenih podataka, dobiveni rezultati ovog istraživanja omogućuju uvid u stavove splitskih srednjoškolaca prema rodnim ulogama i nasilju kao i nasilnim iskustvima koja su proživjeli u ljubavnim vezama. Nastavno na istraživačke ciljeve, ovaj rad također izvještava o nekim demografskim karakteristikama sudionika te njihovom stupnju samopoštovanja, podacima čija se povezanost s navedenim stavovima i iskustvima testira postavljajući niz istraživačkih hipoteza. Rasprava o dobivenim rezultatima za cilj ima dublje razumijevanje važnih pitanja vezanih uz stavove i iskustva mladih po pitanju partnerskog nasilja, kao i identifikaciju implikacija koje bi mogle doprinijeti prevenciji u kontekstu mladenačkih veza.

Za početak je važno adresirati rezultate Rosenbergovog testa samopoštovanja na kojem su mladići iskazali višu razinu samopoštovanja od djevojaka. Jedno moguće tumačenje ovog nalaza su društveni faktori i spolni stereotipi koji mogu utjecati na razvoj samopoštovanja kod mladih. Kao što je navedeno u dijelu ovog rada o diferencijalnoj socijalizaciji (Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013), moguće je da su društvena očekivanja o muškosti koja promoviraju dominaciju, rizik i neovisnost pridonijela višoj razini samopoštovanja kod dječaka. S druge strane, djevojke su možda manje poticane i ohrabrivane na preuzimanje rizika i savladavanje životnih prepreka što je negativno utjecalo na razvoj samopoštovanja (Lane, Jones, Stevens i Matthew, 2002). Moguće je i da je upravo poticanje dječaka na neovisnost utjecalo na njihovu manju sklonost prilagođavanju mišljenjima, stavovima i ponašanjima drugih ljudi u njihovoj okolini u odnosu na djevojke. Prema Nasir i Bang (2012, prema Minev, Petrova, Mineva, Petkova i Strebokova, 2018), upravo je navedena veća sklonost konformizmu kod djevojaka jedan od razloga nižeg samopoštovanja. Drugim riječima, autori tvrde kako je viša razina otpornosti na utjecaje tuđih mišljenja kod mladića povezana s njihovom višom razinom

samopoštovanja. Osim toga, moguće je da su i drugi sociokulturni čimbenici oblikovali samopoštovanje mladića i djevojaka na različite načine. Clay, Vivian, Vignoles i Dittmar (2005) ukazuju na medijsku prisutnost nerealnih očekivanja po pitanju ženskog tijela i ljepote što dovodi do internalizacije i uspoređivanja s istima kod djevojaka, i posljedično, do lošije slike o sebi. Naravno, nerealna očekivanja po pitanju muškog tijela također su prisutna u medijima, no Polce-Lynch, Myers, Kliwer i Kilmartin (2001) izvještavaju o većem utjecaju medijskih poruka o tijelu na djevojke, nego na mladiće što je opet objašnjivo pomoću opisane više razine otpornosti na mišljenja iz okoline kod mladića. Važno je naglasiti kako rezultati ovog istraživanja ne impliciraju da je viša razina samopoštovanja kod mladića nužno pozitivna ili da djevojke inherentno imaju nižu razinu samopoštovanja, već upućuju na daljnja istraživanja kojima bi se razumjela kompleksna interakcija bioloških, psiholoških i društvenih čimbenika pri oblikovanju samopoštovanja.

Nadalje, rezultatima se izvijestilo i o oblicima i prevalenciji doživljenog nasilja u adolescentskim vezama. Za početak, dobiveni rezultat koji navodi kako je otprilike dvije trećine mladih doživjelo barem jedan oblik zlostavljanja u vezi u skladu je s nacionalnim istraživanjima (Bijelić, 2004, prema Hodžić, 2007; Hodžić, 2007). Prema Archer (2002), djevojke su u većem riziku doživljavanja seksualnog nasilja, dok mladići u većoj mjeri doživljavaju emocionalno i fizičko nasilje. Međutim, ovo istraživanje zabilježilo je statistički značajnu povezanost spola i doživljenog nasilja na samo jednoj čestici. Radi se o nagovaranju na spolni odnos, vrsti seksualnog nasilja, no zbog jedinog oblika seksualnog zlostavljanja koje se pokazalo statistički značajnim, ali i relativno malog broja ispitanika u uzorku i čestica u upitniku, rezultati ovog istraživanja tek djelomično mogu potvrditi rezultate onih ostalih. Ipak, možemo se zapitati koji su razlozi za podjednako doživljavanje emocionalnog i fizičkog nasilja kod mladića i djevojaka što nije u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Jedno potencijalno objašnjenje jest tendencija mladića da umanjuju i ismijavaju nasilje počinjeno od strane djevojaka pa ga prema tome nisu skloni prijaviti (Hodžić, 2007). Drugo objašnjenje nudi se s obzirom na to da stavovi prema nasilju utječu na doživljavanje nasilja (O'Keefe, 2005). Naime, mladići su u ovom istraživanju izrazili višu razinu permisivnih stavova prema nasilju pa je moguće da doživljeno nasilje opravdavaju i smatraju kaznom koju su zaslužili nekim svojim ponašanjem. Isto tako, neznanje o tome što nasilje jest znatno utječe na identifikaciju i prijavljivanje istog, stoga je moguće da je nepoznavanja spektra nasilnih ponašajnih obrazaca u vezi utjecalo na svijest o vlastitoj viktimizaciji u slučaju nekih sudionika (Hodžić, 2007). Paradoks potvrđen u drugim istraživanjima (Bijelić, 2004 prema Hodžić, 2007; Hodžić, 2007),

potvrđen je i u ovome. Naime, sudionici su najčešće doživljavali ljubomoru, ali i izrazili mišljenje kako je upravo ljubomora jedan od načina izražavanja privrženosti partneru. Prevalencija ljubomore u odnosu može se objasniti različitim čimbenicima, uključujući nesigurnost, nedostatak povjerenja ili izloženost i internalizacija društvenih normi koje podržavaju posjedovanje i kontrolu partnera. Isto tako, vjerovanje kako je ljubomora iskaz ljubavi može biti rezultat kulturnih utjecaja, romantiziranja prikaza ljubavi u medijima ili nedostatka znanja o alternativnim načinima izražavanja ljubavi. Rezultati također izvještavaju kako su ljubomorna ponašanja u vezama praćena kontrolirajućim i posesivnim ponašanjima prema partneru što je također objašnjivo. Prema Ellis i Weinstein (1986), ljubomora je osjećaj koji se javlja prilikom percipirane prijetnje vrijednim resursima koji se izmjenjuju u odnosu. Kontrola partnera i posesivnost u tom slučaju za cilj imaju samozaštitu ljubomornog partnera u strahu od gubitka. Downey, Bonica i Rincón (1999), pišući o osjetljivosti na odbacivanje (eng. *rejection sensitivity*) u romantičnim vezama adolescenata predlažu sljedeći model razvijanja straha od odbacivanja. Prethodna iskustva u kojima se individualac osjetio odbačenim (nasilje, zapostavljanje ili uvjetno prihvaćanje od strane roditelja; vršnjačko nasilje; odbačenost od strane romantičnog partnera; marginalizacija zbog seksualne orijentacije, rase/etniciteta) povećavaju razinu osjetljivosti na odbacivanje. U tom stanju osoba defenzivno iščekuje sljedeće odbacivanje ili situacije često tumači takvima, odnosno na iste burno reagira. Tri su strategije nošenja s istim: izbjegavanje romantičnog odnosa, korištenje agresije kako bi partnera prisilili na ostanak u odnosu ili toleriranje nasilja s ciljem zadržavanja nasilnog partnera pod svaku cijenu. Ova teorija bi mogla objasniti visoku prevalenciju doživljenog optuživanja za prevaru, no u tom slučaju potrebno je ispitati razinu osjetljivosti na odbačenost sudionika. Ipak, dobiveni rezultati i prezentirani model navode na daljnje istraživanje etiologije ljubomore i utjecaj prethodnih traumatičnih iskustava na romantične odnose u adolescenciji.

Statistički značajno viša razina slaganja s patrijarhalnim stavovima prema rodnim ulogama i očekivanjima od spola kao i permisivnim stavovima prema nasilju kod mladića u skladu je s prethodnim istraživanjima (Bijelić, 2004, prema Hodžić, 2007; Hodžić, 2007) što je također objašnjivo putem teorije diferencijalne socijalizacije (Ferrer Pérez i Bosch Fiol, 2013). Naime, društvene norme, pogotovo u tradicionalnim sredinama, zagovaraju uvjerenja o muškoj superiornosti, dok društvena očekivanja navode mladiće na usvajanje i priklanjanja patrijarhalnim stavovima. Također, moguće je kako emocionalna hladnoća koja se očekuje od mladića sprječava njihovo uviđanje težine posljedica emocionalnog nasilja. Statistički značajno viša razina slaganja sa stavom kako društvo čini pritisak na mladiće za stupanje u

spolni odnos zabilježena je kod sudionica ovog istraživanja što znači da za mladiće društveni pritisak i dalje ostaje u većoj mjeri neosviješten. Međutim, statistički značajno više djevojaka vjeruje kako je osoba koja zlostavlja partnera/partnericu uvijek nasilna što je zanimljiv podatak i potencijalno ukazuje na to kako su djevojke u većem riziku od neprepoznavanja partnerskog nasilja u svojoj zajednici upravo iz navedenog razloga. Konačno, važno je još jednom istaknuti da nije postojala statistički značajna povezanost između spola i slaganja sa stavom kako se ljubomorom može iskazati ljubav što ponovno naglašava važnost dubljeg razumijevanja tog stava s obzirom na dobivene rezultate o prevalenciji doživljene ljubomore u adolescentskim vezama.

Prvim istraživačkim problemom ispitala se povezanost odgoja u vjerskom duhu i slaganja s permisivnim stavovima o nasilju postavljajući hipotezu kako osobe odgajane dosljedno u vjerskom duhu i prema vjerskim načelima pokazuju nižu razinu permisivnih stavova prema nasilju od osoba koje nisu uopće ili nisu dosljedno odgajane u vjerskom duhu. Navedena hipoteza je odbačena. Štoviše, pokazalo se kako u slučaju dva stava osobe odgajane dosljedno po vjerskim načelima pokazuju višu razinu odobravanja nasilja ili neprepoznavanja posljedica istog od osoba koje nisu ili nisu dosljedno odgajane u religijskom ozračju. Važno je naglasiti kako su istraživanja o utjecaju religije na nasilje u partnerskim odnosima dolazila do neujednačenih rezultata (Ellison i Anderson, 2001; Cunardi i sur. 2002; Ellison, Trinitapoli, Anderson i Johnson, 2007; Koch i Ramirez, 2010; Topalli, Brezina i Bernhardt, 2012) te nije jasno koju ulogu igra religija u nasilju u adolescentskim vezama. Ipak, Koch i Ramirez (2010) su došli do rezultata kako je kršćanski fundamentalizam povezan s odobravanjem i činjenjem nasilja u romantičnim odnosima, ali ne i psihičkom agresijom što može objasniti rezultat dobiven u ovom istraživanju. Vjerski fundamentalizam nije jedinstven koncept i može se razlikovati u svakoj religiji kao i među pojedincima unutar iste vjerske zajednice, no usmjerenost na strogost i očuvanje tradicije te doslovna i čvrsta interpretacija vjerskih tekstova, pogotovo onih koji podržavaju ili dopuštaju nasilje mogu dovesti do opravdavanja nasilja. Ipak, Desmond, Soper, Purpura i Smith (2008) zaključuju kako religija ne može biti isključivi zaštitni/rizični čimbenik u kontekstu fizički nasilnog ponašanja općenito (ne samo u romantičnim odnosima), već da su posrijedi i drugi utjecaji (obitelj, vršnjaci, lokalna zajednica) koji također mogu zagovarati (ne)nanošenje štete drugoj osobi.

Drugi istraživački problem za cilj je imao ispitati statistički značajnu povezanost razine samopoštovanja i doživljavanja nasilja formirajući hipotezu kako su osobe niže razine samopoštovanja doživjele višu razinu nasilja u vezi. Hipoteza je potvrđena na temelju četiri

čestice koje su pokazale statistički značajnu povezanost. S obzirom na ograničenja primijenjene statističke analize, moguće je isključivo utvrditi korelaciju, odnosno povezanost, ali ne i uzročnost pa je zbog toga moguće tek promišljati o dinamici koja postoji između samopoštovanja i doživljavanja nasilja. Čimbenici koji utječu na višu razinu viktimizacije osoba niskog samopoštovanja su višestruki. Pitanje odnosa samopoštovanja i viktimizacije istraživano je u različitim okvirima, no na temelju tih zaključaka se može ponuditi objašnjenje rezultata ovog istraživanja. Naime, Krahe i Berger (2017) izvještavaju kako određene teškoće mentalnog zdravlja predviđaju seksualnu viktimizaciju, ali i da seksualna viktimizacija predviđa određene mentalne teškoće. Moguće je i kako osobe koje iskazuju nižu razinu samopoštovanja teže postavljaju granice i zauzimaju se za vlastitu dobrobit zbog uvjerenja kako isto nisu zaslužile. Choi i Park (2021) navode kako vršnjačko nasilje u adolescenciji može uzrokovati manjak samopoštovanja što dalje povećava rizik od vršnjačke viktimizacije. Jednostavnije rečeno, žrtve vršnjačkog nasilja mogu upasti u „začarani krug“, gdje se, nakon što dožive nasilja, osjećaju nedostojne ljubavi, a upravo to smanjeno samopoštovanje predstavlja rizičan čimbenik ponovnog doživljavanja nasilja.

Treći istraživački problem postavljen je s ciljem ispitivanja postojanja statistički značajne povezanosti stavova prema rodnim ulogama i doživljenog nasilja te je isto utvrđeno u slučaju dva od devetnaest ispitanih oblika doživljenog nasilja. Hipoteza je postavljena na temelju niza istraživanja o povezanosti počinjenog/doživljenog nasilja i stavova prema rodnim ulogama (Cate, Henton, Koval, Christopher i Lloyd, 1982; Henton, Cate, Koval, Lloyd i Christopher, 1983; Sigelman, Berry i Wiles, 1984; Tontodonato i Crew, 1992; Malik, Sorenson i Aneshensel, 1997; O'Keefe, 1997; Hodžić, 2007; Ajduković i Ručević, 2009). Navedena istraživanja razlikuju se od ovog u nekoliko elemenata. Kao prvo, ta istraživanja ispitala su ne samo doživljeno, već i nasilje počinjeno od strane istih sudionika istraživanja te samim time omogućila cjeloviti uvid u dinamiku partnerskog nasilja u uzorku što je posebno relevantno s obzirom na uzajamnost nasilja u adolescentskim vezama i krug žrtva-počinitelj-žrtva. Kao drugo, sudionici su podijeljeni ne samo prema stupnju slaganja s određenim stavovima, već i prema spolu. Moguće je da zbog navedenih postupaka koji nisu provedeni u ovom slučaju, ovo istraživanje nije potvrdilo rezultate ostalih na više čestica. Važno je još jednom napomenuti kako su osobe više razine slaganja sa stavovima prema rodnim ulogama u ovom istraživanju u većoj mjeri mladići te da je slaganje s navedenim stavovima u njihovom slučaju uglavnom povezano s činjenjem, ali ne i doživljavanjem nasilja u vezi (Carr i Van-Deusen, 2004; Gomez, Speizer i Moracco, 2011). Zbog toga bi se daljnja istraživanja trebala usmjeriti na ispitivanje

povezanosti navedenih stavova i počinjenog nasilja u slučaju mladića, odnosno doživljenog nasilja u slučaju djevojaka. Isto tako, važno je napomenuti kako su stavovi prema rodnim ulogama u ovom istraživanju ispitani na relativno malom broju čestica te da su sudionici niže i više razine slaganja s tim stavovima grupirani po načelu srednje vrijednosti ukupnog uzorka. Daljnja istraživanja ipak bi trebala koristiti nešto osjetljiviji alat prikupljanja tih podataka. Svrhovita rasprava o povezanosti stavova i doživljenog nasilja ograničena je upravo iz navedenih razloga.

Četvrti istraživački problem za cilj je imao ispitati povezanost strukture obitelji i doživljavanja nasilja pod pretpostavkom kako su adolescenti koji ne žive s oba roditelja doživjeli višu razinu partnerskog nasilja. Na temelju statistički značajne povezanosti u slučaju deset čestica, istraživačka hipoteza je potvrđena. Istraživanja o rizičnim čimbenicima nasilja u partnerskim odnosima mladih izvještavaju o značajnoj povezanosti obiteljskog konteksta i viktimizacije. Brojne su teorije kojima se može predložiti objašnjenje opisanog. Za početak, roditeljski nadzor (eng. *parental monitoring*) istaknuo se kao zaštitni čimbenik adolescentskog nasilja u vezama (Howard i sur., 2003). Obitelji sa samohranim roditeljem ili bakom/djedom u ulozi roditelja često su u mogućnosti pružiti nižu razinu navedenog što adolescente stavlja u rizik od upuštanja u rizična ponašanja koja povećavaju rizik od doživljavanja nasilja u vezi (Hodžić, 2007). Nadalje, samohrani roditelji u riziku su od doživljavanja ekonomskog stresa i financijskih izazova što predstavlja stresor koji može utjecati na odnos roditelja i djeteta, ali i dobrobit djeteta što ga čini ranjivim na utjecaje iz vani. Spriggs, Tucker Halpern, Herring i Schoenbach (2009) izvještavaju o adolescentima iz obitelji nižeg socio-ekonomskog statusa i njihovom većem riziku od doživljavanja partnerskog nasilja. Moguće je i kako tegobna emocionalna stanja roditelja uslijed rastave/smrti partnera smanjuju njegov kapacitet za izražavanje blizine i potpore adolescentu što adolescenta može staviti u rizik od doživljavanja nasilja (Tyler, Brownridge i Melander, 2011). Samim sniženim kapacitetom roditelja ili drugog skrbnika za prisutnost i nadzor u adolescentovom životu, mlada osoba može se okrenuti vršnjacima ili drugim uzorima od kojih traži odobravanje, prihvaćanje i objašnjenja kompleksnog svijeta (romantičnih) odnosa. Vršnjački utjecaj konstanta je koja se ističe u istraživanjima rizičnih čimbenika partnerskog nasilja u adolescenciji (Hodžić, 2007). Isto tako, djeca iz obitelji bez jednog/oba roditelja mogu biti manje izložena zdravim i uravnoteženim ponašanjima koja bi modelirali što može utjecati na njihovo ponašanje u odnosima. Konačno, adolescenti iz drugih oblika obitelji/organiziranog smještaja u riziku su od razvoja izbjegavajuće, opiruće ili dezorganizirane privrženosti (Brennan i Shaver, 1998), stilova

privrženosti koji otežavaju razvoj i zadržavanje zdravog i uvažavajućeg odnosa. Važno je napomenuti kako se ovim istraživanjem ne tvrdi da obitelj s dva roditelja nužno garantira zaštitu od partnerskog nasilja u adolescenciji, niti da drugi oblici obitelji/smještaja ne mogu pružiti adekvatnu skrb, već isključivo izvještava o statistički značajnoj povezanosti oblika obitelji i smještaja s nekim oblicima partnerskog nasilja.

7.1. Ograničenja istraživanja i preporuke za daljnja istraživanja

Prilikom interpretacije rezultata, važno je naglasiti još neka ograničenja ovog istraživanja. S obzirom na deskriptivne stavke, važno je istaknuti kako je uzorak uključivao osobe koje se nisu željele izjasniti po pitanju spola te stoga nisu bile uvrštene u binarne kategorije mladića i djevojaka. Provedene analize pokazale su statistički značajne povezanosti/razlike s određenim stavkama između tih osoba i mladića/djevojaka. Međutim, broj sudionika koji se nisu izrazili po pitanju spola bio je nedovoljan za donošenje relevantnih zaključaka, stoga i ovo istraživanje upućuje na nužnost poduzimanja daljnjih istraživanja sa sudionicima koji ostaju suzdržani u otkrivanju svog spola ili njihov spol ne spada u binarne kategorije mladića i djevojaka. Daljnja istraživanja trebala bi se usmjeriti na razumijevanje razloga zbog kojih neki sudionici odabiru ostati neizjašnjeni po pitanju spola. Naravno, moguće je da se ne identificiraju s binarnim spolnim podjelama, no postoji li šansa da neki od sudionika osjećaju sram ili strah zbog doživljenog nasilja i ne žele da ih se generalizira, osuđuje ili spolno tipizira zbog istog? Isto tako, seksualna orijentacija nije bila predmetom ispitivanja pa nije moguće tvrditi da je doživljeno nasilje zadano od određenog spola u individualnom slučaju sudionika. Budući da seksualna orijentacija može biti relevantan faktor i za druge aspekte nasilja u adolescentskim vezama, taj nedostatak upućuje na potrebu za daljnjim istraživanjima.

Potrebno je istaknuti i kako je religioznost sudionika ispitana samo jednim pitanjem što je spriječilo dubinsko razumijevanje utjecaja religijskih uvjerenja na stavove o nasilju i rodnim ulogama sudionika. Iako je ovo pitanje pružilo minimum informacija o religioznosti, daljnje analize i jasnije razumijevanje uloge religijskih uvjerenja u kontekstu nasilja u adolescentskim vezama nisu bili mogući. Zbog ograničenosti ovog istraživanja, pitanje o drugim demografskim karakteristikama osoba odgajanih dosljedno i u skladu s vjerskim načelima (koje su u isto vrijeme iskazale višu razinu slaganja s nekim permisivnim stavovima o nasilju) ostaje neodgovoreno.

Rezultat koji izvještava o postojanju statistički značajne razlike u razini samopoštovanja između mladića i djevojaka sukladan je dosadašnjim istraživanjima (Hodžić,

2007). Međutim, želi li se bolje razumjeti dinamiku samopoštovanja adolescentske populacije, potrebno je ispitati čimbenike koji na isto utječu. Drugim riječima, zanimljivo bi bilo utvrditi koji točno mladići i koje točno djevojke imaju nisku, umjerenu ili visoku razinu samopoštovanja, a s ciljem moguće intervencije (potpore). Osim toga, ovo istraživanje moglo je zaključiti isključivo o statistički značajnoj povezanosti razine samopoštovanja i doživljenog nasilja, no ne i o uzročno-posljedičnoj vezi navedenih varijabli. Drugim riječima, nije moguće sa sigurnošću tvrditi da su osobe prvotno imale nisku razinu samopoštovanja pa tek zatim doživjele nasilje. Isto tako, nije moguće znati iskazuju li ove osobe nisku razinu samopoštovanja upravo zbog posljedica partnerskog nasilja. Zbog navedenog nedostatka, predlaže se provođenje longitudinalnog istraživanja te primjena kompleksnijih instrumenata i metoda.

Nadalje, istraživanje je usmjereno isključivo na doživljeno nasilje u vezama te nije uključivalo pitanja o počinjenom nasilju nad partnerom. Ispitati opisano važno je, između ostalog, i zbog visoke prevalencije uzajamnog nasilja u adolescentskim vezama. Nedostatak ovoga istraživanja vidljiv je i u izostanku ispitivanja učestalosti *online* partnerskog nasilja. S obzirom na ubrzanu digitalizaciju i prebacivanje komunikacije u virtualni prostor, da se pretpostaviti kako se i tu odvija značajan broj nasilnih ponašanja prema partneru. S obzirom na nedostatak informacija o samoj dinamici nasilja, rezultati istraživanja mogu pružiti samo ograničenu sliku o prirodi nasilja u adolescentskim vezama. Svjesni smo činjenice da je nasilje u romantičnim adolescentskim vezama složen fenomen kojemu je potrebno holistički pristupiti te se poduzeto istraživanje smatra samo malim doprinosom istraživanju ovoga pitanja interesantnim posebice, na lokalnoj razini.

Ograničena slika pružena je i pri ispitivanju stavova prema nasilju i rodnim ulogama zbog same duljine upitnika. Rezultat ispitivanja stava o (ne)postojanju silovanja u braku posebice treba uzeti s rezervom zbog niječne formulacije pitanja, a za koju su sudionici u najvećoj mjeri tražili pojašnjenje. Navedena ograničenja mogu utjecati na dubinsko razumijevanje sustava uvjerenja sudionika i njihov utjecaj na doživljavanje partnerskog nasilja. Dodatna pitanja/druge istraživačke metode koje bi se usmjerile prema ovim temama mogle bi pružiti bogatije uvide u kompleksnost i nijanse stavova srednjoškolaca o partnerskom nasilju i rodnoj ravnopravnosti.

Konačno, potrebno je osvrnuti se i na sam instrument istraživanja. Kako se radilo o anketama i samoiskazu, za očekivati je kako su prikupljeni podatci izrazito subjektivni te nisu

u potpunosti pouzdani. Osim toga, istraživanje je provedeno sa srednjoškolcima grada Splita što je pridonijelo boljem poznavanju dinamike partnerskog nasilja na lokalnoj razini, no upravo je zbog toga generalizacija rezultata na onoj nacionalnoj ograničena.

7.2. Implikacije za praktično djelovanje

Na temelju svega navedenog, mogu se izdvojiti smjernice za moguće djelovanje. Svako praktično djelovanje trebalo bi se temeljiti na politikama, strategijama i programima usmjerenima na prevenciju i suzbijanje nasilja u adolescentskim vezama. Zbog toga važno je prepoznati problem partnerskog nasilja mladih na svim razinama društva, razviti programe i omogućiti školama i/ili drugim ustanovama da iste implementiraju. Upravo opisano zahtijevalo bi multidisciplinarnan pristup i suradnju različitih sektora društva zbog toga što je nasilje višeslojna kategorija, a njegova etiologija svoje ishodište ima u različitim ekosustavima pojedinca. Osim multidisciplinarnosti u pristupu istraživanjima i provedbi programa, jačanje mreže socijalne podrške i senzibilizacija roditelja, odgojnoobrazovnih djelatnika i drugih dionika ekosustava adolescenta vitalni su u procesu prevencije na kojoj bi trebao biti primarni fokus. S obzirom na rezultate o slaganju s patrijarhalnim stavovima o rodnim ulogama, preventivni programi trebali bi se po tom pitanju primarno usmjeriti na mušku populaciju. Formiranje edukativnih grupa koje uključuju samo jedan spol u ovom bi slučaju moglo biti pogodno jer bi pomoglo mladićima u reflektiranju o svojim stavovima prema rodnim ulogama i razumijevanju društvenih faktora koji utječu na njihove poglede i ponašanja bez da ih se izravno dovodi u „sukob“ s pripadnicama ženskog spola. S druge strane, s obzirom na dobivene rezultate, edukaciju o neopravdanosti nasilja treba usmjeriti općoj populaciji. Ljubomora (za koju veliki postotak mladih vjeruje da je iskaz ljubavi) također je tema kojoj je potrebno posvetiti dodatnu pozornost, neovisno o spolu adolescenata. Zanimljiv je rezultat dobiven prilikom ispitivanja slaganja s uvjerenjem kako je počinitelj nasilja u vezi nužno nasilan i prema drugim dionicima društva što je važno obuhvatiti edukativnim programima i približiti mladima ponašanje nasilnika i njihovu tendenciju skrivanja nasilnog ponašanja od šire zajednice. Nastavno na opisano, ali i zbog visoke prevalencije doživljenog nasilja u cijelom uzorku istraživanja (66%), preventivni programi trebali bi se usmjeriti na osposobljavanje mladih za prepoznavanje nasilja i postavljanje granica u odnosu.

S druge strane, razvijanje programa koji za cilj imaju pomoći adolescentima koji su doživjeli nasilje u vezama trebaju biti sveobuhvatni i usmjereni na pružanje podrške, prevenciju daljnjeg nasilja te osnaživanje žrtve. To je moguće putem nekoliko elemenata. Za početak,

važno je žrtvu educirati o različitim oblicima nasilja u vezama, metodama raspoznavanja istog i resursima za pomoć koji su joj dostupni. Drugo, adolescentima koji su doživjeli nasilje trebalo bi osigurati pristup savjetovalištima i podršci kako bi se suočili s traumom i posljedicama nasilja, a što može uključivati individualno savjetovanje, grupe podrške ili telefonske linije za pomoć. Treće, žrtvama trebaju biti dostupni resursi za razvijanje emocionalnih i socijalnih vještina koje im mogu pomoći u zasnivanju i održavanju zdravih odnosa kao i rješavanju konflikata na asertivan način. Konačno, vitalan je i pristup zakonskim postupcima i rješenjima koji bi osobu zaštitili od nasilnika.

U zaključku, važno je da programi budu prilagođeni specifičnim potrebama adolescenata (o čemu podatke dobivamo istraživanjem) i osmišljeni u suradnji s, između ostalog, stručnjacima iz područja psihologije, pedagogije, socijalnog rada, prava, obrazovanja i zdravstva. Također, potrebno je naglasiti važnost evaluacije programa i politika kako bi se provjerila njihova učinkovitost, kvaliteta, ali i potreba za daljnjim djelovanjem.

8. Zaključak

Razumijevanje i istraživanje nasilja u adolescentskim vezama ključni su koraci pri suočavanju s ovim problemom. Identificiranje čimbenika rizika, prepoznavanje obrazaca nasilnog ponašanja i zagovaranje zdravih oblika komunikacije pri rješavanju sukoba mogu pružiti osnovu za razvoj učinkovitih preventivnih programa i intervencija. Ovim istraživanjem izvijestilo se, između ostalog, o visokoj prevalenciji doživljenog nasilja (66%) u romantičnim odnosima splitskih srednjoškolaca, njihovom stupnju samopoštovanja ($M = 37,2$, $SD = 8,29$) te statistički značajno ($t(355) = 3,115$, $p = 0,002$) višoj razini istog kod mladića ($M = 39,25$, $SD = 7,67$) nego kod djevojaka ($M = 36,45$, $SD = 8,31$). Osim toga, rezultati ukazuju na statistički značajno višu razinu slaganja sa stereotipnim stavovima o rodnim ulogama i permisivnim stavovima prema nasilju kod mladića što je utvrđeno na nizu čestica. Statistički značajna razlika ($\chi^2 = 5,262$, $df = 1$, $p < 0,05$) između mladića (3,6%) i djevojaka (13,6%) utvrđena je u slučaju jednog od devetnaest oblika nasilja (prisila na spolni odnos). Testiranjem prve istraživačke hipoteze došlo se do rezultata o postojanju statistički značajne povezanosti u slučaju dvije čestice između dosljednog odgoja u vjerskom duhu i izražavanja permisivnih stavova prema nasilju. Druga istraživačka hipoteza koja pretpostavlja više oblika doživljenog nasilja kod osoba niže razine samopoštovanja je potvrđena. Treća istraživačka hipoteza izvijestila je o statistički značajnoj povezanosti stavova prema rodnim ulogama i nekim oblicima doživljenog nasilja. Konačno, četvrta istraživačka hipoteza koja pretpostavlja više oblika doživljenog nasilja kod osoba koje ne žive s oba roditelja je potvrđena. Sve navedeno ukazuje na nužnost multidisciplinarnog pristupa u borbi protiv partnerskog nasilja mladih. To uključuje suradnju između škola, roditelja, zdravstvenih ustanova, socijalnih službi i organizacija civilnog društva kako bi se osigurala podrška, ali i informacije i resursi za mlade koji su žrtve nasilja. Održavanje edukacijskih programa, savjetovanje i pružanje sigurnih prostora za dijalog i podršku mogu imati značajan utjecaj na prevenciju nasilja i promicanje zdravih partnerskih odnosa među mladima. Putem daljnjih istraživanja i razumijevanja problema nasilja u adolescentskim vezama, moguće je stvoriti okruženje u kojem se mladi osjećaju sigurno, poštivano i u mogućnosti da izgrade zdrave i ravnopravne odnose bez nasilja.

Sažetak rada:

Nasilje u adolescentskim vezama tema je koja nailazi na sve veći interes znanstvenika upravo zbog svoje visoke prevalencije i posljedica koje ima po dobrobit i funkcioniranje mladih. Ovo istraživanje provedeno je s 376 sudionika (34,3% mladića, djevojaka 62%, 3,7% „ne želim se izjasniti“) u pet splitskih srednjih škola s učenicima različitih usmjerenja. Prosječna dob ispitanika bila je 17,48 godina. Istraživanjem su se ispitali iskustva i stavovi srednjoškolaca o partnerskom nasilju želeći steći uvid u dinamiku istog na lokalnoj razini. Osim toga, istraživanje je izvijestilo o nekim demografskim podacima sudionika kao i o njihovom stupnju samopoštovanja. T-testom nezavisnih uzoraka utvrđena je statistički značajna razlika u razini samopoštovanja ($t(355) = 3,115, p = 0,002$) između mladića ($M = 39,25, SD = 7,67$) i djevojaka ($M = 36,45, SD = 8,31$), dok je Pearsonovim testom nezavisnosti utvrđeno nepostojanje statistički značajne povezanosti doživljenog nasilja i spola osim u slučaju prisile na spolni odnos (što su više doživjele djevojke), ali i statistički značajno viša sklonost mladića priklanjanju stereotipnim stavovima o rodnim ulogama i permisivnim stavovima prema nasilju u odnosu na djevojke. Navedeni podatci korišteni su u svrhu utvrđivanja njihove povezanosti sa spomenutim iskustvima i stavovima također primjenjujući Pearsonov test nezavisnosti. Istraživanje je pokazalo da osobe koje su odgojene u skladu s vjerskim načelima imaju veću sklonost izražavanju permisivnih stavova prema nasilju, dok su osobe s nižim samopoštovanjem doživjele više nasilja. Također, utvrđena je povezanost između stavova o rodnim ulogama i nekih oblika doživljenog nasilja. Konačno, osobe koje žive s oba roditelja doživjele su manje oblika nasilja. Zbog ograničenosti metodama i obujmom istraživanja nije moguće govoriti o uzročno-posljedičnoj vezi navedenog, već isključivo o povezanosti dvije varijable. U raspravi se nude moguća objašnjenja dobivenih rezultata te implikacije za daljnje istraživanje i praktično djelovanje.

Ključne riječi: nasilje u mladenačkim vezama, adolescencija, doživljeno nasilje, stavovi prema rodnim ulogama, stavovi prema nasilju

Experiences and attitudes of Split high school students on the topic of adolescent relationship violence

Abstract:

The issue of violence in adolescent relationships has recently gained more attention from scholars due to its prevalence and negative impact on young individuals. This study involved 376 participants (34.3% males, 62% females, and 3.7% choosing not to disclose their gender) from five high schools in Split, Croatia, with an average age of 17.48 years and diverse educational backgrounds. The aim was to explore high school students' attitudes and experiences towards intimate partner violence and gain insight into local dynamics. The study also reported demographic data and self-esteem levels. Results showed that males ($M = 39.25$, $SD = 7.67$) had higher self-esteem levels than females ($M = 36.45$, $SD = 8.31$) ($t(355) = 3.115$, $p = 0.002$), but there was no significant association between gender and experienced violence except in the case of sexual coercion. However, males were found to have more permissive attitudes towards violence and stereotypical gender roles compared to females. The study found that individuals who were raised with religious principles had higher levels of permissive attitudes towards violence, while those with lower self-esteem experienced more forms of relationship violence. Additionally, individuals with stronger stereotypical gender role attitudes also experienced more forms of violence. Lastly, individuals living with both parents experienced fewer instances of violence. The study's methodological limitations and its scope preclude making causal inferences, restricting the analysis solely to the association between the two variables. The discussion offers possible explanations for the results and implications for future research and interventions to promote healthy relationships among youth.

Key words: violence in adolescent relationships, adolescence, experienced violence, attitudes towards gender roles, attitudes towards violence

Literatura

Ackard, D. M. Eisenberg, M. E. i Neumark-Sztainer, D. (2007). Long-Term Impact of Adolescent Dating Violence on the Behavioral and Psychological Health of Male and Female Youth. *The Journal of Pediatrics*, 151(5), 476-481. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2007.04.034>

Adarsh, H. i Sahoo, S. (2023). Pornography and Its Impact on Adolescent/Teenage Sexuality. *Journal of Psychosexual Health*, 5(1), 35-39. doi: <https://doi.org/10.1177/26318318231153984>

Aizpitarte, A. Alonso-Arbiol, I. i Van de Vijver, F. J. R. (2017). An Explanatory Model of Dating Violence Risk Factors in Spanish Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 27(4), 1-13. doi: <https://doi.org/10.1111/jora.12315>

Ajduković, D. Löw, A. i Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 527-553.

Ajduković, M. i Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18(2), 217-225.

Archer, J. (2002). Sex differences in physically aggressive acts between heterosexual partners: A meta analytic review. *Aggression and Violent Behavior*, 7(4), 313-351. doi: [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(01\)00061-1](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(01)00061-1)

Arias, I. Samios, M. i O'Leary, K. D. (1987). Prevalence and correlates of physical aggression during courtship. *Journal of Interpersonal Violence*, 2(1), 82-90. doi: <https://doi.org/10.1177/088626087002001005>

Arriaga, X. B. i Foshee, V. A. (2004). Adolescent dating violence: Do adolescents follow in their friends', or their parents', footsteps?. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(2), 162-184. doi: [10.1177/0886260503260247](https://doi.org/10.1177/0886260503260247)

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Bell K. M. Cornelius, T. L. i Shorey, R. C. (2008). A critical review of theoretical frameworks for dating violence: Comparing the dating and marital fields. *Aggression and Violent Behavior*, 13, 185-194.

- Bell, K. M. i Naugle, A. E. (2008). Intimate partner violence theoretical considerations: Moving towards a contextual framework. *Clinical Psychology Review*, 28, 1906-1107. doi: [10.1016/j.cpr.2008.03.003](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.03.003)
- Benedict, R. (1934). *Patterns of culture*. Boston ; New York: Houghton Mifflin company.
- Bergman, L. (1992). Dating violence among high school students. *Social Work*, 37, 21–27. doi: <https://doi.org/10.1093/sw/37.1.21>
- Biroscak, B. Smith, P. Roznowski, H. Tucker, J. i Carlson G. (2006). Intimate partner violence against women. Findings from one state’s ED surveillance system. *Journal of Emergency Nursing*, 32, 12-16. doi: [10.1016/j.jen.2005.11.002](https://doi.org/10.1016/j.jen.2005.11.002)
- Bleiberg E. (1994). Normal and pathological narcissism in adolescence. *American Journal of Psychotherapy*, 48(1), 30-51. doi: [10.1176/appi.psychotherapy.1994.48.1.30](https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1994.48.1.30)
- Blos, P. (1962). *On Adolescence*. New York: The Free Press, a Division of Macmillan Inc.
- Bookwala, J. Frieze, I. H. Smith, C. i Ryan, K. (1992). Predictors of dating violence: A multivariate analysis. *Violence and Victims*, 7(4), 297-311.
- Brennan, K. A. i Shaver, P.R. (1998). Attachment styles and personality disorders: their connections to each other and to parental divorce, parental death, and perceptions of parental caregiving. *Journal of Personality*, 66(5), 835-78. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00034>
- Bringle, R. G. (1991). Psychosocial aspects of jealousy: A transactional model. U: Salovey, P. (ur.), *The psychology of jealousy and envy* (str. 103–131). New York: Guilford Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Brown, B. B. Bakken, J. P. Ameringer, S.W. i Mahon, S. D. (2008). A comprehensive conceptualization of the peer influence process in adolescence. U: Prinstein, M. i Dodge, K. (ur.), *Understanding peer influence in children and adolescents* (str. 17–44). New York: Guilford Press.
- Brown, T. i Herman, J. (2015). *Intimate partner violence and sexual abuse among LGBT people. A preview of existing research*. Los Angeles: The Williams Institute.

Burcky, W. Reuterman, N. i Kopsky, S. (1988). Dating violence among high school students. *School Counselor*, 35(5), 353-358.

Burelomova, A. S. Gulina, M. A. i Tikhomandritskaya, O. A. (2018). Intimate Partner Violence: An Overview of the Existing Theories, Conceptual Frameworks, and Definitions. *Psychology in Russia: State of the Art*, 11(3), 128-144. doi: 10.11621/PIR.2018.0309

Cannon, C. i Buttell, F. (2015). Illusion of Inclusion: The Failure of the Gender Paradigm to Account for Intimate Partner Violence in LGBT Relationships. *Partner Abuse*, 6(1), 65-77. doi: 10.1891/1946-6560.6.1.65

Cano, A. Avery-Leaf, S. Cascardi, M. i O'Leary, D. K. (1998). Dating violence in two high school samples: Discriminating variables. *Journal of Primary Prevention*, 18(4), 431-446. doi: [10.1023/A:1022653609263](https://doi.org/10.1023/A:1022653609263)

Capaldi, D. M. i Kim, H. K. (2007). Typological approaches to violence in couples: A critique and alternative conceptual approach. *Clinical Psychology Review*, 27(3), 253–265. doi: [10.1016/j.cpr.2006.09.001](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.09.001)

Capaldi, D. M. Knoble, N. B. Shortt, J. Wu. I Kim, H. K. (2012). A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*, 3(2), 231–280. doi: 10.18911946-6560.3.2

Capaldi, D.M. Kim, H.K. i Laurent, K.H. (2008). Interaction and relationship development in stable young couples: Effects of positive engagement, psychological aggression, and withdrawal. *Journal of Adolescence*, 31(6), 815–835.

Carr, J. i Van-Deusen, K. (2004). Risk factors for male sexual aggression on college campuses. *Journal of Family Violence*, 19(5), 279-289. doi: <https://doi.org/10.1023/B:JOFV.0000042078.55308.4d>

Cate, R. Henton, J. Koval, J. Christopher, S. i Lloyd, S. (1982). Premarital abuse: A social psychological perspective. *Journal of Family*, 3, 79-80. doi: <https://doi.org/10.1177/019251382003001006>

Cate, R. Henton, J. Koval, J. Christopher, S. i Lloyd, S. (1983). Romance and violence in dating relationships. *Journal of Family Issues*, 4(3), 467- 482. doi: <https://doi.org/10.1177/019251383004003004>

Cava, M. J. Buelga, S. Carrascosa, L. i Ortega-Barón J. (2020). Relations among Romantic Myths, Offline Dating Violence Victimization and Cyber Dating Violence Victimization in Adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1-14. doi: 10.3390/ijerph17051551.

Choi, B. Park, S. (2021). Bullying Perpetration, Victimization, and Low Self-esteem: Examining Their Relationship Over Time. *Journal of Youth and Adolescence* 50, 739–752. doi: <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01379-8>

Clay, D. Vignoles, V.L. i Dittmar, H. (2005). Body Image and Self-Esteem Among Adolescent Girls: Testing the Influence of Sociocultural Factors. *Journal of Research on Adolescence*, 15, 451-477. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2005.00107.x>

Cohall, A. Cohall, R. Bannister, H. i Northridge, M. (1999). Love shouldn't hurt: Strategies for health care providers to address adolescent dating violence. *Journal of the American Medical Women's Association*, 54(3), 144-148.

Cohen, R. J. Shorey, C. R. Menon, V. S. i Temple, R. J. (2018). Predicting Teen Dating Violence Perpetration. *Pediatrics*, 141(4), 1-13. doi: <https://doi.org/10.1542/peds.2017-2790>

Crone, E. A. i Dahl, R. E. (2012). Understanding adolescence as a period of social-affective engagement and goal flexibility. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(9), 636-650. doi: 10.1038/nrn3313

Cunardi, C. B. Caetano, R. i Schafer, J. (2002). Alcohol-related problems, drug use, and male intimate partner violence severity among US couples. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 26(4), 493-500.

Cunradi, C. B. Caetano, R. i Schafer, J. (2002). Religious affiliation, denominational homogamy, and intimate partner violence among U. S. couples. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(1), 139–151.

Darwin, C. (1877). A Biographical Sketch of an Infant. *Mind*, 2(7), 285–294. doi: <https://doi.org/10.1093/mind/os-2.7.285>

DeMaris, A. (1987). The efficacy of a spouse abuse model in accounting for courtship violence. *Journal of Family Issues*, 8(3), 291-305. doi: <https://doi.org/10.1177/019251387008003003>

DeMaris, A. (1990). The dynamics of generational transfer in courtship violence. A biracial exploration. *Journal of marriage and the Family*, 52(1), 219-231. doi: <https://doi.org/10.2307/352852>

DeMaris, A. (1992). Male versus female initiation of aggression: The case of courtship violence. U: Viano, E. C. (ur.), *Intimate violence: Interdisciplinary perspectives* (str. 111-120). Bristol: Taylor & Francis.

Desmond, S. A. Soper, S. E. Purpura, D. J. I Smith, E. (2008). Religiosity, moral beliefs, and delinquency. Does the effect of religiosity on delinquency depend on moral belief? *Sociological Spectrum* 29, 51–71.

Deverich, S. (2009). Love Unveiled: Teenage Love Within the Context of Sternberg's Triangular Theory of Love. *Intuition: The BYU Undergraduate Journal of Psychology*, 5(1), 1-5.

Diem-Wille, G. (2020). *Psychoanalytic Perspectives on Puberty and Adolescence: The Inner Worlds of Teenagers and their Parents*. London and New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003142676>

Divković, M. (2006). *Latinsko-hrvatski rječnik*. Bjelovar: Dunja d.o.o.

Dodaj, A. Sesar, K. i Šimić, N. (2017). Nasilje u mladenačkim vezama: teorijski pristupi. *Socijalna psihijatrija*, 45(2), 95-104.

Downey, G. Bonica, C. i Rincón, C. (1999). Rejection sensitivity and adolescent romantic relationships. U: W. Furman, B. B. Brown, & C. Feiring (ur.), *The development of romantic relationships in adolescence* (str. 148–174). Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9781316182185.008>

Dutton, D. G. (1995). Male abusiveness in intimate relationships. *Clinical Psychology Review*, 15, 567–581. doi: [10.1016/0272-7358\(95\)00028-N](https://doi.org/10.1016/0272-7358(95)00028-N)

Ehlert, C. (2007). *Adolescent dating violence: a review of literature on development, prevalence, perceptions, help-seeking and prevention programs*. Menomonie: The University of Wisconsin-Stout.

Ellis, C. i Weinstein, E. (1986). Jealousy and the Social Psychology of Emotional Experience. *Journal of Social and Personal Relationships*, 3(3), 337–357. doi: <https://doi.org/10.1177/0265407586033006>

Ellis, E. W. Crooks, V. C. i Wolfe, A. D. (2009). Relational Aggression in Peer and Dating Relationships: Links to Psychological and Behavioral Adjustment. *Social Development*, 18(2), 253-269. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2008.00468.x>

Ellison, C. G. i Anderson, K. L. (2001). Religious involvement and domestic violence among U. S. couples. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(2), 269–286.

Ellison, C. G. Trinitapoli, J. A. Anderson, K. L. i Johnson, B. R. (2007). Race/ethnicity, religious involvement, and domestic violence. *Violence Against Women*, 13(11), 1094–1112. doi: <https://doi.org/10.1177/1077801207308259>

Emelianchik-Key, K. Byrd, R. i Gill, C. S. (2022). Dating Violence and the Impact of Technology: Examining the Lived Experiences of Sorority Members. *Violence Against Women*, 28(1), 73–92. doi: <https://doi.org/10.1177/1077801221998799>

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. W. W. Norton & Co.

Fang, X. i Corso, P. (2007). Child maltreatment, youth violence, and intimate partner violence: Developmental relationships. *American Journal of Preventive Medicine*, 33(4), 281-290. doi: [10.1016/j.amepre.2007.06.003](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2007.06.003)

Ferrer Pérez, V. i Bosch Fiol, E. (2013). Del amor romántico a la violencia de género. Para una coeducación emocional en la agenda educativa. Profesorado. *Revista de Currículum y Formación de Profesorado*, 17(1), 105-122.

Finkel, E. (2007). Impelling and inhibiting forces in the perpetration of intimate partner violence. *Review of General Psychology*, 11(2), 193-207. doi: <https://doi.org/10.1037/1089-2680.11.2.193>

Follingstad, D. R. Rutledge, L. L. Polek, D. S. i McNeill-Hawkins, K. (1988). Factors associated with patterns of dating violence toward college women. *Journal of Family Violence*, 3, 169-182. doi: <https://doi.org/10.1007/BF00988973>

Foo, L. i Margolin, G. (1995). A multivariate investigation of dating violence. *Journal of Family Violence*, 10, 351-377. doi: <https://doi.org/10.1007/BF02110711>

Foshee, V. Bauman, K. Linder, F. Rice, J. i Wilcher, R. (2007). Typologies of adolescent dating violence: Identifying typologies of adolescent dating violence perpetration. *Journal of Interpersonal Violence*, 22, 498-519. doi: [10.1177/0886260506298829](https://doi.org/10.1177/0886260506298829)

Foshee, V. Benefield, T. Suchindran, C. Ennett, S.T. Bauman, K.E. Karriker-Jaffe, K.J. McNaughton Reyes, H.L. i Mathias, J. (2009). The Development of Four Types of Adolescent Dating Abuse and Selected Demographic Correlates. *Journal of Research on Adolescence*, 19 (3), 380-400. doi: [10.1111/j.1532-7795.2009.00593.x](https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00593.x)

Galván, A. (2017). *The Neuroscience of Adolescence. Cambridge Fundamentals of Neuroscience in Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press doi: <https://doi.org/10.1017/9781316106143>

Garcia, L. Soria, C. i Hurwitz, E. (2007). Homicides and intimate partner violence: A literature review. *Trauma, Violence Abuse* 8, 370-383. doi: [10.1177/1524838007307294](https://doi.org/10.1177/1524838007307294)

Glass, N. Fredland, N. Campbell, J. Yonas, J. Sharps, P. i Kub, J. (2003). Adolescent Dating Violence: Prevalence, Risk Factors, Health Outcomes, and Implications for Clinical Practice. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 32(2), 227–238. doi: [doi:10.1177/0884217503252033](https://doi.org/10.1177/0884217503252033)

Gomez, A. M. Speizer, I. i Moracco, K. (2011). Linkages between gender equity and intimate partner violence among urban Brazilian youth. *Journal of Adolescence Health*, 49 (4), 393-399. doi: [10.1016/j.jadohealth.2011.01.016](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2011.01.016)

Gray, H. M. i Foshee, V. (1997). Adolescent dating violence: Differences between one-sided and mutually violent profiles. *Interpersonal Violence*, 12, 126-141. doi: <https://doi.org/10.1177/088626097012001008>

Hall, G. S. (1904). *Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion, and Education*. New York: Appleton. doi: <https://doi.org/10.1037/10618-000>

Halpern, C. T. Oslak, S. G. Young, M. L. Martin, S. L. i Kupper, L. L. (2001). Partner violence among adolescents in opposite-sex romantic relationships: Findings from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *American Journal of Public Health*, 91(10), 1679-1685. doi: [10.2105/ajph.91.10.1679](https://doi.org/10.2105/ajph.91.10.1679)

Hickman, J. L. Jaycox, J. L. i Aronoff, J. (2004). Dating Violence among Adolescents: Prevalence, Gender Distribution, and Prevention Program Effectiveness. *Trauma, Violence, & Abuse*, 5(2), 123–142. doi: <https://doi.org/10.1177/1524838003262332>

Hodžić, A. (2007). *Nasilje ne prolazi samo od sebe. Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje.

Holtzworth-Munroe, A. i Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, 116(3), 476–497. doi: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.476>

Hotaling, G. T. i Sugarman, D. B. (1990). A risk marker analysis of assaulted wives. *Journal of Family Violence*, 5(1), 1-13. <http://dx.doi.org/10.1007/BF00979135>

Howard, D. E. i Wang, M. Q. (2003a). *Psychosocial factors associated with adolescent boys' reports of dating violence*. *Adolescence*, 38(151), 519-533.

Howard, D. E. i Wang, M. Q. (2003b). Risk profiles of adolescent girls who were victims of dating violence. *Adolescence*, 38(149), 1-14.

Howard, D. Qiu, Y. i Boekeloo, B. (2003). Personal and social contextual correlates of adolescent dating violence. *Journal of Adolescent Health*, 33, 9–17. doi: 10.1016/S1054-139X(03)00061-2.

Hunt, K. E. Robinson, L. E. Valido, A. Espelage, D. L. i Hong, J. S. (2022). Teen Dating Violence Victimization: Associations Among Peer Justification, Attitudes Toward Gender Inequality, Sexual Activity, and Peer Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9–10), 5914–5936. doi: <https://doi.org/10.1177/08862605221085015>

Jackson, S. M. (1999). Issues in the dating violence research: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 4(2), 233-247. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(97\)00049-9](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(97)00049-9)

Jaworska, N. i MacQueen, G. (2015). Adolescence as a unique developmental period. *Journal of Psychiatry & Neuroscience*, 40(5), 291–293. doi: [10.1503/jpn.150268](https://doi.org/10.1503/jpn.150268)

Jung, C. G. (1967). Individuation. U: Adler, G. i Hull, R. F.C. (ur.), *Collected Works of C. G. Jung, Vol. 7. 2nd ed.* (str. 173-187). Princeton: Bollingen Series.

Kaukinen, C. (2014). Dating Violence Among College Students: The Risk and Protective Factors. *Trauma, violence and abuse, 15(4)*, 283-296. doi: [10.1177/1524838014521321](https://doi.org/10.1177/1524838014521321)

Kazimić, T. (2019). *Pojam individuacije u djelu „Čovjek i njegovi simboli“ C. G. Junga.* Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet.

Kelley, A. E. Schochet, T. i Landry, C. F. (2006). Risk Taking and Novelty Seeking in Adolescence. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1021(1)*, 27-32. doi: <https://doi.org/10.1196/annals.1308.003>

Koch, J. R. i Ramirez, I. L. (2010). Religiosity, Christian fundamentalism, and intimate partner violence among U. S. college students. *Review of Religious Research, 51(4)*, 402–410.

Krahé, B. i Berger, A. (2017). Longitudinal pathways of sexual victimization, sexual self-esteem, and depression in women and men. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 9(2)*, 147–155. doi: <https://doi.org/10.1037/tra0000198>

Kreiter, S. R. Krowchuk, D. P. Woods, C. R. Sinal, S. H. Lawless, M. R. i DuRant, R. H. (1999). Gender differences in risk behaviors among adolescents who experience date fighting. *Pediatrics, 104(6)*, 1286-1292. doi: [10.1542/peds.104.6.1286](https://doi.org/10.1542/peds.104.6.1286)

Krug, E. Dahlberg, L. Mercy, J. Zwi, A. i Lozano, R. (2002). *World report on violence and health.* Geneva. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9241545615> Pristupljeno: 05.03.2023.

Lane, A. M. Jones, L. i Stevens M. J. (2002). Coping with Failure: The Effects of Self-Esteem and Coping on Changes in Self-Efficacy. *Journal of Sport Behavior, 25 (4)*, 331-345.

Lane, K. E. i Gwartney-Gibbs, P. A. (1985). Violence in the context of dating and sex. *Journal of Family Issues, 6(1)*, 45-49.

Lapsley, D. K. i Rice, K. G. (1988). The new look at the imaginary audience and personal fable: Toward a general model of adolescent ego development. U: Lapsley, D. K. i Power F.C. (ur.), *Self, ego, identity: Integrative approaches* (str. 109-129). New York: Springer. doi: [10.1007/978-1-4615-7834-5_6](https://doi.org/10.1007/978-1-4615-7834-5_6)

Larson, R. W. Moneta, G. Richards, M. H. i Wilson, S. (2002). Continuity, stability, and change in daily emotional experience across adolescence. *Child Development*, 73(4), 1151-1165. doi: 10.1111/1467-8624.00464

Lehrer, E. Lehrer V. i Krauss R. (2009). Religion and Intimate Partner Violence in Chile: Macro- and Micro- Level Influences. *Forthcoming in Social Science Research*, 38 (3), 635-643. doi: [10.1016/j.ssresearch.2009.03.001](https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.03.001)

Levy, B. (1990). Abusive teen dating relationships: An emerging issue for the 90s. *Response to the Victimization of Women & Children*, 13(1), 59.

Li, J. Ran, G. Zhang, Q. i He, X. (2023). The prevalence of cyber dating abuse among adolescents and emerging adults: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, 144, doi: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107726>.

Linder, J. R. Crick, N. R. i Collins, W. A. (2002). Relational aggression and victimization in young adults' romantic relationships: Associations with perceptions of parent, peer, and romantic relationship quality. *Social Development*, 11, 69–86.

Magdol, L. Moffitt, T. E. Caspi, A. i Silva, P.A. (1998). Developmental antecedents of partner abuse: a prospective-longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(3), 375-89. doi: [10.1037//0021-843x.107.3.375](https://doi.org/10.1037//0021-843x.107.3.375)

Makepeace, J. M. (1981). Courtship violence among college students. *Family Relations*, 30(1), 97-102.

Malik, S. Sorenson, S. B. i Aneshensel, C. S. (1997). Community and dating violence among adolescents: Perpetration and victimization. *Journal of Adolescent Health*, 21(5), 291-302. doi: [10.1016/S1054-139X\(97\)00143-2](https://doi.org/10.1016/S1054-139X(97)00143-2)

Mead, M. (1928). *Coming of Age in Samoa*. New York: William Morrow & Company.

Miller, S. Gorman-Smith, D. Sullivan, T. Orpinas, P. i Simon, T. (2009). Parent and peer predictors of physical dating violence perpetration in early adolescence: Test of moderation and gender differences. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 38(4), 538-550. doi: [10.1080/15374410902976270](https://doi.org/10.1080/15374410902976270)

Minev, M. Petrova, B. Mineva, K. Petkova M. i Strebokova, R. (2018). Self-esteem in adolescents. *Trakia Journal of Sciences*, 2, (114-118). doi: doi:10.15547/tjs.2018.02.007

Mint, P. (2009). Jealousy, Monogamy, and Power. U: Barker, M. Langdrige, D. (ur.), *Understanding Non-Monogamies* (str. 201-207). London; New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203869802>

Monson, C. M. i Langhinrichsen-Rohling, J. (2002). Sexual and nonsexual dating violence perpetration: Testing an integrated perpetrator typology. *Violence and Victims, 17(4)*, 403–428. doi: <https://doi.org/10.1891/vivi.17.4.403.33684>

Mullen, P. (1991). Jealousy The Pathology of Passion. *The British Journal of Psychiatry, 158(5)*, 593-601. doi: doi10.1192bjp.158.5.593

Murray, E. C. i Mobley, K. A. (2009). Empirical Research About Same-Sex Intimate Partner Violence: A Methodological Review. *Journal of Homosexuality, 56(3)*, 361-386, doi: [10.1080/00918360902728848](https://doi.org/10.1080/00918360902728848)

Nahapetyan, L. Orpinas, P. Song, X. i Holland, K. (2014). Longitudinal Association of Suicidal Ideation and Physical Dating Violence among High School Students. *Journal of Youth and Adolescence, 43*, 629–640. doi: <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0006-6>

Nesi, J. Widman, L. Choukas-Bradley, S. i Prinstein, M. J. (2017). Technology-Based Communication and the Development of Interpersonal Competencies Within Adolescent Romantic Relationships: A Preliminary Investigation. *Journal of Research on Adolescence, 27(2)*, 471-477. doi: <https://doi.org/10.1111/jora.12274>(<https://doi.org/10.1111/jora.12274>)

O’Keefe, M. (1997). Predictors of dating violence among high school students. *Journal of Interpersonal Violence, 12*, 546-568. <https://doi.org/10.1177/088626097012004005>

O’Keefe, M. (2005). Teen dating violence A review of risk factors and prevention efforts. *National Electronic Network on Violence against Women*, 1-14.

O’Keefe, M. i Treister, L. (1998). Victims of dating violence among high school students: Are the predictors different for males and females. *Violence Against Women, 4(2)*, 195-223. doi: - [10.1177/1077801298004002005](https://doi.org/10.1177/1077801298004002005)

O’Keefe, N. K. Brockopp, K. i Chew, E. (1986). Teen dating violence. *Social Work, 31(6)*, 465-468.

Offenhauer, P. (2011). *Teen Dating Violence A Literature Review and Annotated Bibliography*. Washington, D.C.: Federal Research Division.

Ortega-Barón, J. Montiel, I. Machimbarrena, J. M. Fernández-González, L. Calvete, E. i González-Cabrera, J. (2022). Epidemiology of Cyber Dating Abuse Victimization in Adolescence and Its Relationship With Health-Related Quality of Life: A Longitudinal Study. *Youth & Society*, 1–19.

Polce-Lynch, M. Myers, B.J. Klierer, W. i Kilmartin, C. (2001). Adolescent Self-Esteem and Gender: Exploring Relations to Sexual Harassment, Body Image, Media Influence, and Emotional Expression. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 225–244. doi: <https://doi.org/10.1023/A:1010397809136>

Riggs, D. i O’Leary D. (1989). *A theoretical model of courtship aggression: Violence in dating relationships: Emerging social issues*. New York: Praeger.

Rousseau, J. J. (1762). *Emile, Or Treatise on Education*. Amsterdam: Marc-Michel Rey.

Rutherford, A. Zwi, A. Grove, J. i Butchart, A. (2007). Violence: a glossary. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61(8), 676-680. doi: 10.1136/jech.2005.043711.

Sarnoff, A. C. (1987). *Psychotherapeutic strategies in late latency through early adolescence*. Northvale: Jason Aronson Inc.

Schad, M. M. Szwedlo, D. E. Antonisihak, J. Hare, A. i Allen, J. P. (2008). The Broader Context of Relational Aggression in Adolescent Romantic Relationships: Predictions from Peer Pressure and Links to Psychosocial Functioning. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(3), 346–358. doi: 10.1007/s10964-007-9226-y

Schlegel, A. i Barry, H. (1980). The Evolutionary Significance of Adolescent Initiation Ceremonies. *American Ethnologist*, 7(4), 696-715.

Sesar, R. i Dodaj, A. (2014). Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama. *Socijalna psihijatrija*, 42 (3), 162-171.

Sharp, D. (1991). *C. G. Jung Lexicon: A Primer of Terms and Concepts (Studies in Jungian Psychology by Jungian Analysts)*. Toronto: Inner City Books.

Sigelman, C. K. Berry, C. J. i Wiles, K. A. (1984). Violence in college students' dating relationships. *Journal of Applied Social Psychology*, 5(6), 530-548. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.1984.tb02258.x>

Silk, J. S. Steinberg, L. i Morris, A. S. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. *Child Development*, 74(6), 1869-1880. doi: [10.1046/j.1467-8624.2003.00643.x](http://dx.doi.org/10.1046/j.1467-8624.2003.00643.x)

Simons, R. L. Lin, K. H. i Gordon, L. C. (1998). *Socialization in the family of origin and male dating violence: A prospective study*. *Journal of Marriage & the Family*, 60(2), 467-478. doi: <https://doi.org/10.2307/353862>

Smahel, D. Machackova, H. Mascheroni, G. Dedkova, L. Staksrud, E. Livingstone, S. i Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020. Survey results from 19 countries*. EuKids Online. Pristupljeno: 01.04.2023. <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf>

Smith, K. Cénat, J. M. Lapierre, A. Dion, J. Hébert, M. i Côté, K. (2018). Cyber Dating Violence: Prevalence and Correlates Among High School Students from Small Urban Areas in Quebec. *Journal of Affective Disorders*, 234, 220-223 doi:10.1016/j.jad.2018.02.043

Sousa, C. (1999). Teen dating violence: The hidden epidemic. *Family Court Review*, 37(3), 356-374. doi: [10.1111/j.174-1617.1999.tb01310.x](http://dx.doi.org/10.1111/j.174-1617.1999.tb01310.x)

Spear, L. P. (2013). Adolescent neurodevelopment. *Journal of Adolescent Health*, 52, S7-S13. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.05.006>

Spriggs, A. L. Tucker Halpern, C. Herring, A. H. i Schoenbach, V. J. (2009). Family and school socioeconomic disadvantage: Interactive influences on adolescent dating violence victimization. *Social Science & Medicine*, 68(11), 1956-1965, doi: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.03.015>

Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review*, 28, 78-106. doi: [10.1016/j.dr.2007.08.002](http://dx.doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002)

Steinberg, L. (2010). A dual systems model of adolescent risk-taking. *Developmental Psychobiology*, 52(3), 216-224. doi: - [10.1002/dev.20445](http://dx.doi.org/10.1002/dev.20445)

Sternberg, R. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-136.

Stonard, E. K. Bowen, E. Lawrence, R. T. i Price, A. S. (2014). The relevance of technology to the nature, prevalence and impact of Adolescent Dating Violence and Abuse: A research synthesis, *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 390-417, doi: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.06.005>.

Straus, M.A. (2008). Dominance and Symmetry in Partner Violence by Male and Female University Students in 32 Nations. *Children and Youth Services Review*, 30, 252-275. doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.10.004>

Sugarman, D. B. i Hotaling, G. T. (1989). Dating violence: Prevalence, context, and risk markers. U: Pirog-Good, M. A. i Stets, J. E. (ur.), *Violence in dating relationships: Emerging social issues* (str. 3–32). Westport, Connecticut: Praeger Publishers.

Suleiman, A. B. i Deardorff, J. (2015). Multiple Dimensions of Peer Influence in Adolescent Romantic and Sexual Relationships: A Descriptive, Qualitative Perspective. *Archives of Sexual Behavior*, 44(3), 765–775. doi:10.1007/s10508-014-0394-z

Taquette, S. R. i Monteiro, D. L. M. (2019). Causes and consequences of adolescent dating violence: a systematic review. *Journal of Injury and Violence Research*, 11(2), 137-147. doi: [10.5249/jivr.v11i2.1061](https://doi.org/10.5249/jivr.v11i2.1061)

Taylor. B. Stein, N. i Burden, F. (2010). Exploring gender differences in dating violence/harassment prevention programming in middle schools: Results from a randomized experiment. *Journal of Experimental Criminology*, 6(4), 419-445. doi: [10.1007/s11292-010-9103-7](https://doi.org/10.1007/s11292-010-9103-7)

Temple, J. R. Shorey, R. C. Tortolero, S. R. Wolfe, D. A. i Stuart, G. L. (2013). Importance of gender and attitudes about violence in the relationship between exposure to interparental violence and the perpetration of teen dating violence. *Child abuse & neglect*, 37(5), 343-352. doi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.02.001>

Tienda, M. Goldberg, R. E. i Westreich, J. R. (2022). Adolescents' Partner Search in the Digital Age: Correlates and Characteristics of Relationships Initiated Online. *Journal of Youth and Adolescence*, 51, 393–408. doi: <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01557-2>

Tomaszewska, P. i Schuster, I. (2021). Prevalence of teen dating violence in Europe: A systematic review of studies since 2010. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 178, 11-37. doi: [10.1002/cad.20437](https://doi.org/10.1002/cad.20437)

Tontodonato, P. i Crew, B. K. (1992). Dating violence, social learning theory, and gender: a multivariate analysis. *Violence and Victims*, 7(1), 3-14.

Topalli, V. Brezina, T. i Bernhardt, M. (2012). With god on my side: The paradoxical relationship between religious belief and criminality among hardcore street offenders. *Theoretical Criminology*, 17(1), 49–69. doi: <https://doi.org/10.1177/1362480612463114>

Topić, R. (2021). *Povezanost osobnih stavova i percepcije stavova partnera o romantičnim vezama s iskustvom nasilja u mladenačkim vezama*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

Trbojević, J. (2016). Partnersko nasilje u adolescentskim vezama. U: Petrović, J. (ur.), *Slika tela, seksualnost i partnerske veze u adolescenciji* (str. 77-96). Novi Sad: Filozofski fakultet.

Trimpop, R. M. (1994). *The psychology of risk taking behaviour*. Ruhr University Bochum. doi: [10.1016/s0166-4115\(08\)x6053-4](https://doi.org/10.1016/s0166-4115(08)x6053-4)

Tyler, K. A. Brownridge, D. A. i Melander, L. A. (2011). The Effect of Poor Parenting on Male and Female Dating Violence Perpetration and Victimization. *Violence and Victims* 26(2), 218-230. doi: [10.1891/0886-6708.26.2.218](https://doi.org/10.1891/0886-6708.26.2.218)

Vagi, K. J. Rothman, E. Latzman, N. E. Teten Tharp, A. Hall, D. M. i Breiding, M. J. (2013). Beyond Correlates: A Review of Risk and Protective Factors for Adolescent Dating Violence Perpetration. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(4), 633–649. doi: [10.1007/s10964-013-9907-7](https://doi.org/10.1007/s10964-013-9907-7)

Van Ouytsel, J. Ponnet, K. i Walrave, M. (2017). The associations of adolescents' dating violence victimization, well-being and engagement in risk behaviors. *Journal of Adolescence*, 55, 66–71. doi: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.12.005>

Vaterlaus, J. M. Tulane, S. Porter, B. D. i Beckert, T. E. (2018). The Perceived Influence of Media and Technology on Adolescent Romantic Relationships. *Journal of Adolescent Research*, 33(6), 651–671. doi: <https://doi.org/10.1177/0743558417712611>

Vogels, E. A. Gelles-Watnick, R. i Massarat, N. (2022). *Teens, Social Media and Technology 2022*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/internet/2022/08/10/teens-social-media-and-technology-2022/> Pristupljeno: 30.03.2023.

Wekerle, C. i Wolfe, D. A. (1999). Dating violence in mid-adolescence: Theory, significance, and emerging prevention initiatives. *Clinical Psychology Review*, 19(4), 435-456. doi: [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(98\)00091-9](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(98)00091-9)

Wincentak, K. Connolly, J. i Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence*, 7(2), 224–241. doi: <https://doi.org/10.1037/a0040194>

Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. New York: Cambridge University Press.

Žilić, M. (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), 67-87.

Župan, D. (2021). *Validacija Skale traženja uzbuđenja, emocionalne regulacije i djelovanja (SEAS) kod sudionika rizičnih aktivnosti na otvorenom*. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru: Odjel za psihologiju.

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja VJEKOSLAVA BATOVAŃA, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice PEDAGOGIJE I POVIJESTI UMNJETNOSTI izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 04.09.2023.

Potpis

V. Batavanja

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: VJEKOSLAVA BATOVANJA

Naslov rada: ISKUSTVA I STAVOVI SPLITSKIH SREDNJOŠKOLACA
ONASIJU U ADOLESCENTSKIM VEZAMA

Znanstveno područje i polje: DRUŠTVENE ZNANOSTI, PEDAGOGIJA

Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
MAJA LJUBETIĆ, prof. dr. sc.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
MORANA KOJUDROVIĆ, prof. dr. sc.
MAJA LJUBETIĆ, prof. dr. sc.
KATIJA KALEBIĆ JAKUPČEVIĆ, doc. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 04.09.2023.

Potpis studenta/studentice: V. Batovanja

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.